В.М. Усманов

Ульян өлкәсе татар ташъязма һәйкәлләре

Егерме дүртенче китап

Казан – 2024

ББК 63.4 (2Рос = Тат)
УДК 902
У 74

Я, Венер Мударисович Усманов, являющися автором этого издания даю полное согласие на использование моих личных фотоснимков и прорисовок размещенных в этой книге в учебных, научных и коммерческих целях без моего письменного разрешения со сылкой на первоисточник.

Усманов В.М. Ульян өлкәсе татар ташъязма һәйкәлләре // Татарские эпиграфические памятники Ульяновской области. – Егерме дүртенче китап. – Казан, 2024. – 144 б.: рәс. белән.

Бу (егерме дүртенче) җыентыкта 1300-2020 еллар арасында Ульян өлкәсе биләмәләрендә сакланып калган татар ташъязма ядкәрләренең рәсем-күчермәләре кыскача мәгълүмат белән каталог рәвешендә бирелде.

Китап сәнгать белгечләре һәм тарих белән кызыксынучы киң катлау укучыларга тәкъдим ителә.

Предлагаемое издание является сводом татарских эпиграфических памятников Ульяновской области в виде каталога. На сегодняшний день данная книга представляет из себя выборочное издание, где собраны около 40 артефактов богато представленных фотоматериалами и прорисовками с сопровождающими краткими текстами.

Книги адресована специалистам в области эпиграфики, искусствоведам и всем интересующимся историей и культурой татарского народа.

© Усманов В.М., 2024

Ульян өлкәсе
татар эпиграфик һәйкәлләре

Җәүһәрнең кадерен җәүһәрче белер
(Мәкаль)

2017-2018 елларда Татарстан Фәннәр академиясенең Г. Ибраһимов исемендәге Тел, әдәбият һәм сәнгать институты галимнәре Ульяновск өлкәсендә булганнар иде. Коллектив тикшеренүләрнең максаты – татар халык авыз иҗаты, язма һәм музыкаль мирас, татар халкының тел үзенчәлекләрен җыю һәм өйрәнү булды. 2018 елдагы комплекслы экспедиция составында түбәндәге 5 белгеч керде: И.И. Ямалтдинов (экспедиция җитәкчесе, фольклорчы), Л.М. Шкляева (сәнгать белгече), Г.Ф. Юнысова (музыка белгече), А.И. Әхмәтова (археограф), В.М. Усманов (эпиграфика). Алар 22 торак пунктта тикшеренүләр алып барды. Павловка районының Йәүли (Евлейка), Муратовка, Татар Шомалагы (Татарский Шмалак), Николаевка районының Татар Сайманы (Татарский Сайман), Әхмәтле (Ахметлей), Зур Чирекле (Большой Чирклей), Чардаклы районының Чардаклы (Чердаклы), Үрән (Енганаево), Абдулла (Абдуллово), Әсән (Асаново), Татар Колмаеры (Татарский Калмаюр), Кызылсу (Уразгильдино), Папау (Поповка), Иске Үрәнбаш (Старый Уренбаш), Кечкенә Үрәнбаш (Малаевка), Яңа Малыклы районы Иске Исәнтимер (Старый Сантимир), Урта Исәнтимер (Средний Сантимир), Өчкаен (Эчкаюн), Әбдери (Абдреево), Лабит (Лабитово), Зирекле Куак (Елховый Куст), Иске Төгәлбуга (Старая Тюгальбуга) авыллары өйрәнелде. Галимнәр кыр тикшеренүләре барышында Ульяновск өлкәсенең 7 районындагы 40 тан артык торак пунктны өйрәнделәр. (Милли-мәдәни мирасыбыз: Ульяновск өлкәсе татарлары. – 2 нче басма. – Казан, 2021. – 600 б., рәс. – (Фәнни экспедицияләр хәзинәсеннән). – 26 бит.

Ә, бер ел элек, ягъни 2017 елда И.И. Ямалтдинов (экспедиция җитәкчесе, фольклорчы), Ф.З. Яхин (археограф), Н.Х. Нургаянова (музыка белгече), Ф.С. Баязитова, М.Р. Булатова (диалектологлар), Ф.И. Таһирова (тел белгече) һәм М.Р. Газизова (сәнгать белгече) катнашындагы комплекслы экспедиция Иске Кулаткы районының Иске Атлаш (Старый Атлаш), Муса (Мосеевка), Иске Мостяк (Старый Мостяк), Яңа Мостяк (Новый Мостяк), Урта Терешка (Средняя Терешка), Яңа Терешка (Новая Терешка), Киръявыл (Кирюшкино), Иске Зеленай (Старое Зеленое), Вязовый Гай, Зимичә (Зимницы), Иске Кулаткы (Старая Кулатка), Иске Яндука (Старая Яндовка),

Карсун районының Нугай иле (Нагаево), Сакускай (Уразово), Татар Гуринкасы (Татарские Горенки), Аксу (Татарская Голышевка), Мәләкәс районының Атнагыл (Аллагулово), Мукшы Күле (Мордово-Озеро), Мөси (Моисеевка), Филип (Филипповка), Парау (Боровка) авылларында –

барлыгы 22 торак пунктта эшләгән иделәр.[1] (Милли-мәдәни мирасыбыз: Ульяновск өлкәсе татарлары. – 2 нче басма. – Казан, 2021. – 600 б., рәс. – (Фәнни экспедицияләр хәзинәсеннән). – 24 бит.

Барып кайтуларның максаты бу якларда сакланып калган язма мәдәни ядкәрләр – эпиграфик һәйкәлләрне дә исәпкә алу иде. Эш нәтиҗәсендә бу ташъязма мәгълүматлар тәртипкә китерелде һәм, ниһаять, бу тарихи истәлекләр басма китап рәвешендә дә нәшер ителде.

Мәгълүм булуынча, татарларның мишәрләр дип аталган этник төркеме Идел-Урал регионының бик күп территориясендә таралып яши, шул исәптән, элекке Сембер губернасы биләмәләрендә дә. Хәзерге вакытта Ульяновск өлкәсендәге һәм башка төбәкләрдә яшәгән татарлар да («со знаком качества»), үзләренә карата үзатама, этноним буларак мишәр сүзен кулланмый. Мәсәлән бу этник төркем вәкилләре сөйләүләренчә: «Без үзебезнең мишәр икәнебезне Казан шәһәренә килгәч кенә белдек» дип аңлатма бирәләр. Ә чынлыкта, Олуг Олыс дәүләте дәвереннән башлап болгар халкының татарлашуында «мишәр»ләрнең (шул исәптән, кырым, нугай, әстерхан, себер, ... татарларының) катнашы гаять зур! Мишәр сүзе исә хәзерге вакытта бары тик татар теленең көнбатыш диалектында сөйләшүчене белдерә һәм күбрәк галимнәр тарафыннан кулланыла. (Кара:Милли-мәдәни мирасыбыз: Ульяновск өлкәсе татарлары. – 2 нче басма. – Казан, 2021. – 600 б., рәс. – (Фәнни экспедицияләр хәзинәсеннән). – 268 бит.

Татарские эпиграфические памятники Ульяновской области

С 1-го по 10-ое июля 2018 года была организована научно-комплексная экспедиция в Павловский, Николаевский, Чердаклинский и Новомалыклинский районы Ульяновской области. В результате этой поездки в 24-х населенных пунктах исследовано 35 старинных кладбищ и зафиксировано 20 арабографических надмогильных камней. В данной книге эти артефакты рассматриваются как историко-культурный источник.

На этой территории сохранились стелы двух периодов истории татарского народа, первая группа – 7 плит (а всего, их было

[1] Бу авылларда ташъязмаларны эзләп йөреп өйрәнергә безгә насыйб булмады, шул сәбәпле, кызганычка каршы, ул ядкярләр бу китап-җыентыкка кермичә калды.

зафиксировано предшественниками – 11) относящаяся к эпохе Золотой Орды, а вторая – конец XIX - нач. XX вв.

1. История изучения кабрташей «Симбирской губернии» имеет почти двухсотлетнюю давность. «В 1833 году в журнале «Заволжский муравей» появилась статья неизвестного автора о намогильных камнях из села Татарский Калмаюр». (Мухаметшин Д.Г. Татарские эпиграфические памятники. Региональные особенности и этнокультурные варианты. Серия «Археология евразийских степей». - Выпуск 6. - Казань: Институт истории АН РТ, 2008. - 132 с илл. – с.6, цв. вкл.I). Некоторые важные сведения об этих эпитафиях имеются в публикациях Ф. С. Хакимзянова (Хакимзянов Ф.С. Язык эпитафий волжских булгар. – Москва: Наука, 1978. - с.206. – с.169, 194]. Кроме этого, ведущим эпиграфистом Д.Г. Мухаметшиным в 2010, 2016 гг. были исследованы эпитафии Старокулаткинского, Павловского, Николаевского, Чердаклинского, Старомайнинского, Мелекесского районов (Видимо, им собранные материалы-первоисточники не введены в научный оборот).

Ранее, до нас зафиксированных (в количестве семи) калмаюрских стел, ныне, на прежнем месте осталось – 5 (точнее – 6), один из них (вернее, верхняя фрагментарная часть памятника) находится в областном краеведческом музее г. Ульяновска. Остальные кабрташи (в виде осколков) и в настоящее время пребывают на территории села Староуренское (Енганаево), а сведений об эпитафиях сел Архангельское и Матвеева мы ничего не располагаем, т.к. эти населенные пункты остались вне намеченного маршрута.

По мнению Д.Г. Мухаметшина, здешние Золотоордынские кабрташи относятся к Болгарской школе и выполнены местными мастерами (Мухаметшин Д.Г. Татарские эпиграфические памятники. Региональные особенности и этнокультурные варианты. Серия «Археология евразийских степей». - Выпуск 6. - Казань: Институт истории АН РТ, 2008. – 132 с илл. – с.33]. Наличие древних плит говорит о том, что здесь находился один из многочисленных феодальных центров. И вероятнее всего, для изготовления «калмаюрских», а также и других «симбирских» эпиграфических памятников, использовался привозной материал – известняк или песчаник.

На этой территории, одним из коренных (основных) народов являются татары[2], в частности, этническая группа – мещеряки. Как

---

[2] « Именно период Волжской Булгарии многие считают первым этапом формирования автохтонного тюркского населения на территории Ульяновского края, а его вторым этапом – периоды Золотой Орды и Казанского ханства, когда произошла национальная самоидентификация этого этнического сообщества как татар. Однако историю появления многих татарских населенных пунктов связывают с пришлыми татарами из Темниковских и Сергачевских уездов Нижегородского края, отчасти и из Мордовии, Пензенского и Касимовского регионов. Как известно, после завоевания Казанского и Астраханского ханств (1552, 1556 гг.) началась русская колонизация их земель, в которой активную роль сыграли служилые татарские мурзы, начавшие со своими людьми процесс вторичного заселения территории современной Ульяновской области во второй половине XVI в. Они использовались русскими царями для хозяйственного освоения новых территорий, бывших владений тюрко-татарских правителей и феодалов».Р. Шайдуллин , С. 32.

показывают исследования, у них не наблюдается ярко выраженных традиций установления эпитафийных памятников на могилах усопших, впрочем, как и у других финно-угорских или славянских племен. По нашему мнению, это явление или факт объясняется, в первую очередь, отсутствием в местах их проживания карьеров легкообрабатываемого камня.

2. «В этих краях широко распространено оформление краев могилы большими камнями, добываемых на местах. Некоторые из них достигают одного метра и более. Над могилой насыпается привозной грунт, в отдельных случаях насыпь могилы превращается во внушительное сооружение. У изголовья в обязательном порядке ставится большой необработанный камень без подписи. Ареал распространения данной традиции широк - село Старая Кулатка Старо-кулаткинского района Ульяновской области и до села Средняя Юлюзань Чаадаевского района Пензенской области», «Традиция ограждать могилы камнями в XIX в. начала уступать новым традициям по общемусульманским канонам, внесенным мусульманскими духовными деятелями» (Мухаметшин Д.Г. Юсупов и проблемы татарской эпиграфики. Поволжская Археология, 2014 – с.24). С бурным ростом экономики и с развитием транспорта в конце XIX - в начале XX веков снова возобновились культурные связи провинциальных татарских деревень Симбирской губернии с мусульманскими центрами, в частности, с Казанью. Именно этим объясняется наличие высокохудожественных работ столичных авторов в некоторых сельских кабрстанах Симбирского уезда.

На территории г. Симбирска «Магометанское (татарское) кладбище (до 1864 г. – после 1926 г.) находилось на Северном городском выгоне при татарской мечети, между Кирпичными сараями и Казанской почтовой дорогой – рядом с нынешнем РСУ Ленинского района: ул. Дзержинского, 20А. Магометанское кладбище «предполагалось к сооружению" по плану 1866 г. за северным городским валом в створе улицы Новая Казанская. Рядом с этим кладбищем ранее находилось старинное татарское кладбище, раскопанное С.М. Чугуновым в 1877 г. Кладбище в 1882 г. занимало 1 десятину 1200 кв. саж., было огорожено валом. В 1913 г. предполагалось это кладбище перенести севернее, что было сделано лишь в 1926 г., после чего оно было закрыто. С течением времени старое татарское кладбище ликвидировалось, и в годы В.О.В. оно стало территорией в/ч ВМФ, а затем ремстройконторы горжилуправления». Каких либо сведений о мусульманских эпиграфических памятниках с этого кладбища не сохранилось.

https://see-hearing-hel.livejournal.com/5114.html (Дата обращения: 25.06.2024).

Татарский народ имеет богатое культурное наследие, в том числе и эпиграфическое. К сожалению, эти произведения каллиграфии и

камнерезного искусства, созданные на протяжении многих веков из местного известняка, под воздействием абиотических факторов интенсивно разрушаются и находятся под угрозой полного исчезновения. И поэтому, есть настоятельная необходимость тщательного исследования и фиксации всех эпитафий (включая оставшиеся фрагменты и архивные фотоматериалы), с последующим изданием книг-каталогов.

№ 1

Тимербулат бине Хурамша бине Габдулла Акчурин[3] каберенә куелган таш[4], ?-19.09.1906. Барыш шәһәре.

Алгы ягында (уйма язулы):

۞ ... ۞ [تمر]بولاط بن خرمشاه بن عبد الله بن شفى ۞ بن شاباى بن ولىشه بن مراد بن آسين بن نوعاى ۞ بن باى بيك بيكبولاط بن ايرميكى ۞ بن بولاش بن آقچورا بن اداش ، رحمة الله ۞ [1509] سنه روميه ده‘ آداش مرزالق ويرلگان ۞

---

[3] Тимербулат Курамша улы Акчурин — Сембер губернасы татар эшкуары, фабрикант, кенәз Акчуриннар нәселеннән чыккан. Хатыны Зөһрә Акчурина.

“19 сентября 1906 г. в сельце Гурьевка Водорацкой волости Карсунского уезда Симбирской губернии скончался один из крупнейших предпринимателей из татар России - Тимербулат Курамшевич Акчурин. В отличие от своего отца Курамши, который похоронен в д. Старое Тимошкино, Тимербулат, по его завещанию, похоронен в с. Гурьевка. Видимо, этим он хотел показать, что данное сельцо стало его второй родиной. Здесь он совершал главные дела своей жизни.

Впоследствии память отца увековечили сыновья, установив надмогильный памятник, который, к счастью, сохранился по сегодняшний день. Могила славного сына татарского народа находится на территории татарского кладбища села Гурьевки (ныне город Барыш Ульяновской области). На мраморной плите высечены поэтические строки, а также шеджере (родословная Акчуриных). Надпись гласит: "Тимербулат сын... Хурамши, сын Габдуллы, сын Сафи, сын Шагали, сын Гаделыпи, сын Мората, сын Эсэйена, сын Нугая, сын Байбика, сын Бикбулата, сын Ирмякяй, сын Булаша, сын Акчуры, сын Адаша"».
https://vk.com/wall-41448921_113?ysclid=lysjrw3yls647732589 (Дата обращения: 19.07.2024).
Юрчёнков В. А. Акчурины // Мордовия. Энциклопедия: в 2 томах / Гл. ред. А. И. Сухарев. — Саранск: Мордовское книжное издательство, 2003. — Т. 1 (А—М). — С. 111. — 576 с. — ISBN 5-7595-1543-8.
Татарская энциклопедия: в 5 т. – Т. 1: А-В. – Казань: Институт Татарской энциклопедии АН РТ, 2002. – С. 95.
Махмутова А.Х. Женщины рода Акчуриных // Симбирский научный вестник. – 2016. - №1 (23) – С. 152 – 156. https://vk.com/wall-41448921_113?ysclid=lysjrw3yls647732589 (Дата обращения: 19.07.2024).
Юрчёнков В. А. Акчурины // Мордовия. Энциклопедия: в 2 томах / Гл. ред. А. И. Сухарев. — Саранск: Мордовское книжное издательство, 2003. — Т. 1 (А—М). — С. 111. — 576 с. — ISBN 5-7595-1543-8.
Татарская энциклопедия: в 5 т. – Т. 1: А-В. – Казань: Институт Татарской энциклопедии АН РТ, 2002. – С. 95.
Махмутова А.Х. Женщины рода Акчуриных // Симбирский научный вестник. – 2016. - №1 (23) – С. 152 – 156.

[4] Иске Тимәш һәм Барыштагы каберташ фоторәсемнәре интернет челтәреннән алынды, алар 2024 елның 3 июль көннәрендә Тимур Сорокин, Рамиль Миннуллин, Ленар Губайдуллин һәм Илшат Гимадиев тарафыннан фотога төшерелгән.

Арткы ягында да уйма язулар бар, фоторәсемдә бик начар күренә.

№ 2

Иске Тимәш (Зия) авылы[5] (п. Старотимошкино), Барыш районы. Авыл читендәге зиратта сакланып калган ташъязмалардан Акчуриннар нәселенә кагылышлы 6-7 каберлек бар.

Сәдафбану, Сөләйман бине Габдулла Акчурин хатыны каберенә куелган таш, 1868 ел. Иске Тимәш (Зия) авылы (п. Старотимошкино), Барыш районы.

Алгы ягында (калку язулы):

۞ هُوَ الحَىّ الذى لا يمُت ۞ تاريخ هجريه ١٢٤٧ نچى ۞ يلده ماه شعبان سليمان ۞ عبد الله اوعلى اقچورين ۞ نك حلالى سداف بانو ۞ شعبان قزى دار فنادين ۞ دار بقايه انتقال قلدى ۞ تاريخ روميه ١٨٣١ نچى ۞ يلده ... نك ٢٠ نچى كون ۞

Ташның сул як кабыргасында (калку язулы):

۞ يٓا وقفًا بقبرى متفكرًا بامرى۞ بالامسى كنت مثلك غدا تصير مثلى ۞

№ 3

Абуталиб бине Хурамшаһ каберенә куелган таш, (?-1842). Иске Тимәш (Зия) авылы (п. Старотимошкино), Барыш районы.

(Фото бездә булмау сәбәпле ташъязманың рәсеме укучыга тәкъдим ителмәде).

№ 4

Габдеррәшид Юнусов [кызы, Сөләйман килене] каберенә куелган таш, 1862 ел. Иске Тимәш (Зия) авылы (п. Старотимошкино), Барыш районы.

[5] “Есть несколько мест, где Акчурины похоронены компактно. Среди них выделяется кладбище деревни Старое Тимошкино (Зия) Симбирской губернии (ныне - р.п. Старотимошкино Ульяновской области). Оно расположено на окраине рабочего поселка Старотимошкино, где начинается дорога в соседнее татарское село Калны (Калда). Любой путник обращает внимание на старинные эпитафии на памятниках, недалеко от ограды. Именно здесь нашли свой последний приют Акчурины, в том числе и Курамша Абдуллович. В нескольких шагах от могилы Курамши покоится прах его жены Хабибы. Здесь же похоронен сын Курамши Абуталиб. Он скончался в 1842 г.” https://vk.com/wall-41448921_113?ysclid=lysjrw3yls647732589 (Дата обращения: 19.07.2024).

Алгы ягында (калку язулы):

**۞ وَ هُوَ حَىّ الذى لا يمُت ۞ كل نفس ذئقة الموت تاريخ ۞ منكده ٨ يوز ده
التمش اكنچى ۞ يلده ماينک ل نده يونوسف ۞ عبد الرشيد [قزى]... ۞ ...
سليمان ... ٢١ يا ۞ [شنده] ... اولندى ۞**

Көллү нәфсин заикател-мәүт[6]

№ 5

Сөләйман Акчурин (сәүдәгәр) каберенә куелган таш, (?-30.11.1864). Аның кабере кирпеч ихата белән уратып алынган. Иске Тимәш (Зия) авылы (п. Старотимошкино), Барыш районы.

№ 6

Хәрәмшаһ бине Габдулла Акчурин каберенә куелган таш[7], 1868 ел. Иске Тимәш (Зия) авылы (п. Старотимошкино), Барыш районы.

Алгы ягында (уйма язулы):

**۞ لا اله الا الله محمد رسول الله ۞ شاهد ...التجار حرمشاه ۞ بن عبد الله
آقچورين ٧٦ ياشنده ۞ تاريخ روميه ايلان ١٨٦٨ سنه ده ۞ ... ۞**

Ташның уң як кабыргасында да уйма язулар бар.

№ 7

Ягъкуб бине Сөләйман Акчурин каберенә куелган таш, 1868 ел. Иске Тимәш (Зия) авылы (п. Старотимошкино), Барыш районы.

Алгы ягында (уйма язулы):

**۞ وَ هُوَ حَىّ لا يمُت ۞ صَحب هذا القبر المتوفى المعفور يغقوب ۞ بن
سُليمان آقچورين قد توفى ١٣٢٢ سنه ۞ بالهجرة يوم مضى ٧ من شوال وَ**

---

[6] *Көллү нәфсин заикател-мәүт* – Һәрбер җан үлем тәмен татып караячак.

[7] Курамша "Акчурин скончался 17 июля 1868 г. и был похоронен 18 июля на кладбище (зирате) деревни Старое Тимошкино, о чем сохранилось свидетельство, датированное 21 июля того года. Документ подписан указным муллой соборной мечети деревни Бурханитдином Насретдиновым, волостным старостой Мрясовым и волостным писарем. Впоследствии на могиле Курамши его сыном Тимербулатом был поставлен красивый памятник с надписями на арабском и татарском языках". https://vk.com/wall-41448921_113?ysclid=lysjrw3yls647732589 (Дата обращения: 19.07.2024).

بالميلاد ۞ 1903 سنه يوم مضى 13 من ديكابر و ولد ۞ [1834] سنه اللهم نور قبره و اغفر له ۞ وا رحمه و جعَل مثواه فى الجنة بحرمة ۞ المصطفى محمد الله صلى تعالى و عليه على اله ۞ و صحية و عرىة و بقرية دفن زويه باش ۞

Ташның уң як кабыргасында да уйма язулар бар.

Уң һәм сул як кабыргаларындагы калку язулар:

۞ يَا وقفًا بقبرى متفكرًا بامرى ۞ بالامسى كنت مثلك غدا تصير مثلى ۞

Йа вакыйфән би-кабри мөтәфәккирән

би әмр бил-әмси күнтү мисликә, гадән тәсайир мисли[8].

№ 8

[**Мостафа** әл-мосафир бине Габденнасыйр каберенә куелган таш дип фараз ителә, 1911] ел. Иске Тимәш (Зия) авылы (п. Старотимошкино), Барыш районы.

№ 9

Кемнең каберенә куелганы билгесез калку язулы таш. Иске Тимәш (Зия) авылы (п. Старотимошкино), Барыш районы.

Каберташ Оренбург (Каргалы) осталарының кулы белән ясалган.

№ 10

Кемнең каберенә куелганы билгесез таш. Иске Тимәш (Зия) авылы (п. Старотимошкино), Барыш районы.

№ 11

Кемнең каберенә куелганы билгесез таш. Иске Тимәш (Зия) авылы (п. Старотимошкино), Барыш районы.

---

[8] *Йа вакыйфән би-кабри, мөтәфәккирән би әмри, бил-әмси күнтү мисликә, гадән тәсайир мисли* - Әй каберем янына килеп басучы, минем хәлне фикерлә; бүген син шул хәлеңдә булсаң, иртәгә минем кебек булырсың.

№ 12

Хәбибулла ишан Хансөяров каберенә куелган таш, (1805 - 1897).

Зимничә авылы, Иске Кулаткы районы.

(Фото бездә булмау сәбәпле ташъязманың рәсеме укучыга тәкъдим ителмәде).

(*Сафин И.Х.* Меңнәрнең остазы – ишан Хәбибулла Хансөяров. – Самара: Самарское отд-ние Литфонда нәшр., 2005. – 144 б., ил., кушымтадагы фоторәсемнәр).

№ 13

Хафизә абыстай каберенә куелган беренче таш[9], 1885 ел. Зимничә авылы, Иске Кулаткы районы.

№ 14

Хафизә абыстай каберенә куелган икенче таш[10], 1885 ел. Зимничә авылы, Иске Кулаткы районы.

№ 15

Бибигайшә Габделвахид Хансөяровның хатыны каберенә куелган таш[11], 1909 ел. Зимничә авылы, Иске Кулаткы районы.

№ 16

Габделвахид Хансөяров каберенә куелган таш[12], 1920 ел. Зимничә авылы, Иске Кулаткы районы.

Муса (Мосеевка), Иске Кулаткы районы.

“Бу авылда әүлия зираты бар икән. Кабер ташы да, утары да саклануын әйттеләр”. (Милли-мәдәни мирасыбыз: Ульяновск өлкәсе татарлары. – 2 нче басма. – Казан, 2021. – 600 б., рәс. – (Фәнни экспедицияләр хәзинәсеннән)).– 62 бит.

(Фото бездә булмау сәбәпле ташъязманың рәсеме укучыга тәкъдим ителмәде).

Урта Терешка (Средняя Терешка),

Урта Терешка авылы: – Безнең авылның ишан хәзрәтләре Курмакаев Габделмән булган. «Абделман ишан» дип билгеле. Төркестанда укыган, – дип сөйләде Акилә

[9] (*Сафин И.Х.* Меңнәрнең остазы – ишан Хәбибулла Хансөяров. – Самара: Самарское отд-ние Литфонда нәшр., 2005. – 144 б., ил., кушымтадагы фоторәсемнәр).

[10] Шунда ук.

[11] Шунда ук.

[12] Шунда ук.

ханым. 1912 елда үлгән, 1819 елда туган. Курмакаев Абделман ишан Али улы... Урта Азиядә укыган... 25 яшенәчә... Монда кайта. Ишан була. Мәдрәсә салдыра. Икенче мәчет салдыра. Өе каршында баз.ар төзи. Кешеләр артыкларын сатсыннар өчен. Эшләп укуны алга куя! Хәләл аш ашап уку! 35 гектар урманы, тагын да җирләре була. Язын – эшләгәннәр, кышын – укыганнар. (Милли-мәдәни мирасыбыз: Ульяновск өлкәсе татарлары. – 2 нче басма. – Казан, 2021. – 600 б., рәс. – (Фәнни экспедицияләр хәзинәсеннән)). – 66 бит

(Фото бездә булмау сәбәпле ташъязманың рәсеме укучыга тәкъдим ителмәде).

№ 17

Габделмәннан ибне Корбангали ибне Муса Туфи каберенә куелган таш, 1821-1914. Яңа Терешка (Новая Терешка), Иске Кулаткы районы.

“Ишан бабай зираты бар. 7 мәхәллә, 7 мәчет булган. Ишан бабайда «Зур мәчет» булган...

Юлымны дәвам итеп, бер авылны чыгып барганымда икенчесенә килеп кердем. «Ишан бабай» кабере өсте затлы итеп эшләнелгән, чиста, күркәм хәлдә иде. Кабер ташының йөзлек ягына «Һаза-әл-мәркад әл-шәрифелгалим әл-гамәл шәихел-камил әл-әсәлифәт нәкышбәндийә милла Габделмәннан ибне Корбангали ибне Муса Туфи сәнә 1333 һиҗрәти фи йәүмил әс-сани йәүми 12 мин шәһри Рамазан» дип язылган, ягъни «Бу кабер нәкышбәндия юлын тотучы камил шәех, игелекле галим, мулла Габделмәннан Корбангали улы Муса Тафи нәселеннән, 12 нче Рамазан көнендә, Һиҗри исәптә 1333 елда» дип, ә уң як кабыргасына «93 яшендә» дип язылган иде”. (Милли-мәдәни мирасыбыз: Ульяновск өлкәсе татарлары. – 2 нче басма. – Казан, 2021. – 600 б., рәс. – (Фәнни экспедицияләр хәзинәсеннән)). – 52-53 бит.

(Фото бездә булмау сәбәпле ташъязманың рәсеме укучыга тәкъдим ителмәде).

№ 18

Алтын Урда чорындагы ташъязма, Матвеевка авылы, Иске Майна төбәге (Старомайнский районы).

(*Хакимзянов Ф.С.* Язык эпитафий волжских булгар. М.: Наука, 1978. 206 с. – С.193).

(Фото бездә булмау сәбәпле ташъязманың рәсеме укучыга тәкъдим ителмәде).

Парау (Боровка) авылы, Мәләкәс районы.

Парау авылы. «Ишаннар каберлеге» дип аталучы, өч ишан җирләнгән зират та бар булып чыкты. (Милли-мәдәни мирасыбыз: Ульяновск өлкәсе татарлары. – 2 нче басма. – Казан, 2021. – 600 б., рәс. – (Фәнни экспедицияләр хәзинәсеннән)). – 69 бит.

(Фото бездә булмау сәбәпле ташъязманың рәсеме укучыга тәкъдим ителмәде).

№ 19

Кемгә куелганы төгәл билгеле булмаган кабер ташы, 1856 ел.

Татар Сайман авылы, Николаев районы.

Ташның ал һәм сул ягындагы язулары бик начар хәлдә сакланган, ә уң ягында манара рәсеме күрсәтелгән.

Алгы ягында (уйма язулы):

Текст
.... المسجد علی و منع قو عن اوزون اشد پا وقت العروس بلغ عمره٦٣ توفی نصف رمضان١٢٧٣سنه

Үлчәмнәре:16×32-36×103 см.

Координатлары: N 53°17. 509’ E 047° 06. 048’

№ 20

Бәшир хәзрәт каберенә куелган таш.

№ 21

Әхмәтле (Ахметлей) авылы, Павловка районы.

Бу авыл зиратында иске гарәп язулы ташлар очрамады. Бу якларда кабер өстенә ярымайлы башказыклар утырту гадәте борынгыдан килә дип аңларга кирәк.

№ 22

Йәүли (Евлейка), Павловка районы.

Бу авылда өч каберстан бар. Зиратларны күрсәтеп йөреде – Гүзәл Равшат кызы Ибраһимова (Аитова), 1973 елгы.

Монардан башка, авылга каршы, тау битендә – урманлыкта аерым-аерым гарәп язулы өч таш бар дип сөйләүчеләр булды. Аның фоторәсемнәре Кәбир исемле кешедә бар икән. Авыл тарихына бәйләнешле бер китап басылуы безгә билгеле.

№ 22 - 1

Кемнең каберенә куелганы билгесез таш (язулары юк, җуелгандыр).

Йәүли авылы (Павловка районы) урман-басу янәшәсендә, юл кырында, ихата белән уратып алынган.

№ 22 - 2

Авыл кырындагы әүвәлге зират күренеше. Павловка районы Йәүли авылы янәшәсендә, юл кырында, ихатасыз, язулы тактасы бар.

№ 22 - 3

Авылдан читтә, урман һәм басу арасындагы юл кырында чардуган белән уратылган әүлия каберләре булуы билгеле. Риваять итүләр буенча – шуларның берсе җиде кыз каберлеге, имеш.

Кемнең каберенә куелганы билгесез таш (язулары юк, җуелган). Йәүли авылы (Павловка районы) басу янәшәсендә, юл кырында, ихата белән уратып алынган.

№ 22 - 4

Кемнең каберенә куелганы билгесез таш. Йәүли авылы (Павловка районы). Материал – кыргый комташ.

لااله الا لله محمد رسول الله

Үлчәмнәре: 11×40-55×100 см. Координатлары: N 52°13. 905’, E 047° 13. 930’

№ 22 - 5

Газиз Сәет угылы каберенә куелган таш.

Йәүли авылы (Павловка районы). Материал – кыргый комташ (ташъязманың рәсеме укучыга тәкъдим ителмәде).

لااله الا لله محمد رسول الله عزيز سيت اوعلى

Үлчәмнәре: 10-20×20×70 см. Координатлары: N 52°43. 909’

E 047° 13. 931’

№ 22 - 6

Исхак Саляхетдин улы Айбушев каберенә куелган таш, 1918-1997.
Йәүли авылы (Павловка районы). Материал – соры төстәге мәрмәр таш.

Павловка районының Морад (Муратовка) авылында (гарәп язулы борынгы ташлар юк).

№ 23

Кемнең каберенә куелганы билгесез ташлар.
Морад (Муратовка) авылы, Павловка районы.

№ 24

Шаһиәгъзам Мөхәммәдшәриф угылы каберенә куелган ядкяр, 1922-1986. Морад (Муратовка) авылы, Павловка районы.

№ 24

Назыйм Хәмзә угылы Абдулмәнов каберенә куелган ядкяр, 18.01.1959-14.01.2015. Морад (Муратовка) авылы, Павловка районы.

№ 25

Яңа мәчет күренеше. Морад (Муратовка) авылы, Павловка районы.

№ 26

Җәфар бикә Җәгъфәр Әхтәм угылының кызы каберенә куелган таш, 1889 ел. Татар Шомалагы (Татарский Шмалак) авылы, Павловка районы.
Ташъязманың авторы – Казан остасы дип уйларга кирәк.

Алгы ягында (уйма язулы):

هوالحی‌الباقی الذی لایموت ابدا شمالاق قریه سنده جفاربکه جعفراحتم
اوغلی نك قزی‌عبدالکریم حواجه احمد اوعلی نك زوجه سی ۱۸۸۹سنه ده
۸۵یاشنده وفات بولدی

Уң ягында (уйма язулы):

علا متدن مرادم بردعادر

Сул ягында (уйма язулы):

بوكون بكا ايكان يارين‌سنكادر

Үлчәмнәре: 20×39×105 см.
Координатлары: N 52°44.05’, E 047° 00. 158’

№ 27

Хаҗи **Хөсәен** Габделкәрим угылы каберенә куелган таш, 1910 ел. Татар Шомалагы (Татарский Шмалак) авылы, Павловка районы.

Ташъязманың авторы – Казан остасы дип уйларга кирәк.

حاخ الحرمين حسين عبدالكريم اوغلى سنه١٩١٠م ١٠ نويابرده ٧١
نجى ياشنده وفات ايدوب بوقبره دفن ايدلدى رحمه الله رحمة واسعة

Үлчәмнәре: 16,5×38× 119 см.

Координатлары: N 52°44. 130’, E 047° 00. 137’

№ 28

Габделкәрим Хуҗәхмәд угылы каберенә куелган таш, 1890*ел. Татар Шомалагы (Татарский Шмалак) авылы, Павловка районы.
Ташъязманың авторы – Казан остасы дип уйларга кирәк.

Алгы ягында (уйма язулы):

يا غفارالهم المتوفى عبدالكريم حواجه احمد اوغلى ٦٥ياشنده١٨سنه ده

Уң ягында (уйма язулы):

سن عتاب ايلاكل يامستعان

Сул ягында (уйма язулы):

مرقد ک صاحبنه مر زمان

Үлчәмнәре: 16 × 32 ×72 (120) см.

Координатлары: N 52˚ 44.059ʾ E 047˚ 00.154ʾ

№ 29

Усманова **Хәлимә** каберенә куелган таш, 1856-190...
Татар Шомалагы (Татарский Шмалак) авылы, Павловка районы.
(Ташъязманың фоторәсеме укучыга тәкъдим ителмәде).

№ 30

Хаҗия **Гайшә** хаҗи Хөсәен кызы каберенә куелган таш, 1838-1918.
Татар Шомалагы (Татарский Шмалак) авылы, Павловка районы.

(Фото бездә булмау сәбәпле ташъязманың рәсеме укучыга тәкъдим ителмәде).

Алгы ягында (уйма язулы):

و محی لا یموت حاجیه عائشه ثابت حاجی حسین کریموف اهلیه سی میلادی
۱۹۱۸نجی یلده۲۰نجی اوعوستده ۸۰نجی یاشنده وفات ایدوب بوقبرده
کوملدی رحمها الله رحمه وسعة

Үлчәмнәре: 18 ˟ 33 ˟ 104 см.

Координатлары: N 52˚ 44.137ʾ, E 047˚ 00.133ʾ

№ 31

Исхак Әхмәр угылы Гафуров каберенә куелган таш, 1882-1949. Татар Шомалагы (Татарский Шмалак) авылы, Павловка районы.

№ 32

Хаббы Билал кызы Шабакаева каберенә куелган таш, 1893-1954. Татар Шомалагы (Татарский Шмалак) авылы, Павловка районы. (Ташъязманың фоторәсеме укучыга тәкъдим ителмәде).

№ 33

Кемнең каберенә куелганы билгесез Олуг Олыс чорындагы таш, XIV гасыр. Архангел авылы[13] (с. Архангельское), Чардаклы районы.

Кара: Хакимзянов Ф.С. Язык эпитафий волжских булгар. М.: Наука, 1978. 206 с. – С.193).

[13] Җәмил ага Мөхәммәтшин сүзләре буенча, бу ташъязма Чардаклы төбәгенең Архангел авылында саклангандыр яисә сакланадыр. Вәләкин, бу турыда төгәл без белмибез, бәлки ул, шушы ук исемдәге Сурский районына караган Архангел авылындадыр?

Татар Колмаеры авылы

(с. Татарский Калмаюр, Чердаклинский район).

«В окрестностях села Татарский Калмаюр - три курганные группы (предположительно бронзовый век). Третья группа находится в 3 км к востоку - северо-востоку от села на территории старого, полузаброшенного мусульманского кладбища. » [4.с.3].

Мазарстан включает в себя и болгарский могильник XIV века. «Болгарские надгробия, из которых, очевидно, лишь отдельные находятся на месте могил, - это прямоугольные плиты с врезанными и рельефными куфическими надписями. Из 5 надгробий 3 сохранились целым, 1 распалась на 2 части, от другого остался лишь фрагмент, шестая плита хранится в Ульяновском областном краеведческом музее. Калмаюрские надгробие - подлинное произведение искусства, а могильник - уникальный для Ульяновского края археологический памятник». »[4.с.3].

№ 35

Төйҗә [Котлуг] улы каберенә куелган таш, 759 һижри сәнә = 1358/1359 миляди еллар.

Татар Колмаеры авылы, Чардаклы районы.

“Михраб бизәге” калку куфи язуы белән, ә аскы өлеше нәсех язуы белән уеп гарәп һәм болгар телендә Шәһре Болгар осталарының кулы белән язылган.

Үлчәмнәре: 21×63×136 см. Координаталары: N 54°12. 891’ E 048° 58. 394’

Алгы ягында (калку һәм уйма язулы):

☼ هُوَ الحَى الذى لَا يمُوت ☼ و كل نفس ذايقة الموت ☼ قو... و ... ☼

تؤيْجَا زِيارَتى ترُور ☼ رَحمَة الله عَليه رَحمَة ☼ وَاسعه تاريخ يتى يوز ☼

ايليک توقوز دا شَوال ايحى ☼ ... ☼

(Коръәннең “Әлү Гыймран” сүрәсе, 185 нче аять).

Ташның сул ягында бик начар хальдә сакланып калган язулар:

ما للعباد سو[ى] الفردوس منزلة وان هفو[ا] هفوة فالرب غفار

Колларга Фирдәвес җәннәтеннән башка бүтән дәрәҗә юк һәм әгәр алар хата эшләсәләр, Раббы – Кичерүче.

فالرب – бу сүзгә فاالرب дип артык “әлиф” хәрефе язганнар.

Ташның уң ягында бик начар хальдә сакланып калган язулар:

الساعةَ آتية لا ريب فيها وأَن الله [يبعث من فى القبور]

Кыямәт көне, һичшиксез, киләчәк, анда бернинди шик юк. Һәм Аллаһ каберләрдә ятучыларны терелтәчәк. (“Хаҗ” сүрәсе, 7 нче аять). Ә аскы юлы күренми.

Реконструкция и перевод текстов выполнил по моей просьбе филолог и эпиграфист А. Гайнутдинов

Әдәбият:

Духовное наследие: поиски и открытия / под ред. И.Г. Гумерова. – Казань: ИЯЛИ, 2017. - Вып.4. - 280 с.;

Хакимзянов Ф.С. Язык эпитафий волжских булгар. М., Изд-во «Наука», 1978. – 164-165 стр.; Коры Көрнәле авылы тарихы. Составители: Гумеров И.Г., Усманов В.М. - Казан, 2018. - 23 б.

Архив чыганаклары: Мирасханә, Юсуп. 72 ф., тасв. 1., сакл. бер. 4;

ЦПиМН ИЯЛИ им.Г.Ибрагимова АН РТ, ф.53 (фонд С. Вахиди), 1 опись, 58 ед.хр.;

№ 36

Инәбәк Байкара улы каберенә куелган таш. Татар Колмаеры авылы, Чардаклы районы.

Алгы ягында (уйма язулы):

Текст		Тәрҗемәсе
بای قرا اوعلى	1	Байкара улы
اینه بك زيارتي	2	Инәбәкнең ташбилгесе
رحمة الله عليه	3	Аңа Аллаһның киң

رحمه واسعه	4	рәхмәтләре ирешсен
....	5	....

Үлчәмнәре: 17×41,5×75 см.

Координаталары: N 54°12. 923’ E 048° 58.391’

Текстның сакланып калган өлеше татар телендә язылган.

Текстның сакланып калган өлеше татар телендә язылган.

Әдәбият:

Хакимзянов Ф.С. Эпиграфические памятники Волжской Булгарии и их язык. М.: Наука, 1987. – 208 с. – С. 134-135.

№ 37

Котлыгтимер Котлыгбәк улы каберенә куелган таш, 758 һиҗри сәнә = 1356 миляди ел. Татар Колмаеры авылы, Чардаклы районы.

Үлчәмнәре: 21х51х(69+73) 142 см. Координаталары: N 54° 12. 923' E 048° 58. 394'.

Алгы ягында (уйма язулы):

☼ ... ☼ الحكم لله ☼ قوتلوغ بک ☼ اوعلی قوتلوغ ☼ تمور ... ☼

تاریخ یتی یوز ☼ ایلیک سیکز دا دوا ☼ عر سید ایردی ☼

Әдәбият:

Хакимзянов Ф.С. Эпиграфические памятники Волжской Булгарии и их язык. М.: Наука, 1987. – 208 с. – С. 116-117;

Усманов В.М. Татар ташъязма ядкярләре. XIII-XVIII гасырлар. Беренче китап (Каталог). – Казан, 2019. – 428 б.: рәс. белән. – Б.16.

№ 38

Әр-хуҗа Йөз-Көч улы каберенә куелган таш[14].

XIV гасырның беренче яртысы. Татар Колмаеры авылы, Чардаклы районы.

[14] Бу ядкяр турында кара: Хакимзянов Ф.С. Язык эпитафий волжских булгар. М., «Наука», 1978. - С.168.

Үлчәмнәре: 20×58×100 см. Координаталары: N 54°12. 931' E 048° 58. 439'

Текст гарәп вә татар телендә язылган.

Алгы ягында (калку һәм уйма язулы):

☼ هُوَ الحى الَذِى لا يَموت ☼ و كُلُ حَي پيَموت يور ☼ كوُج اوَل اَر

خوُاجَه ☼ زيارةى رَحمَة الله ☼ عَلَيه رَحمَة وَاپسعَه ☼

Үлчәмнәре: 20×58×100 см.

Координаталары: N 54°12. 931' E 048° 58. 439'

Искәрмә: س « Син » хәрефләре астында өч нокта куелган.

Әдәбият:

Хакимзянов Ф.С. Язык эпитафий волжских булгар. М., «Наука», 1978. – С.168;

Усманов В.М. Татар ташъязма ядкярләре. XIII-XVIII гасырлар. Беренче китап (Каталог). – Казан, 2019. – 428 б.: рәс. белән – Б.184-185.

№ 39

Кемнең каберенә куелганы билгесез таш, 1353 ел.

Татар Колмаеры авылы, Чардаклы районы.

Үлчәмнәре: 25×60×108 см. Координатлары: N 54°12. 881' E 048° 58.388'

Алгы ягында (уйма язулы):

Текстның сакланып калган өлеше татар телендә язылган.

Текст		Тәрҗемәсе
....	1	....
تاريخ يتى يوز اليك	2	тарих җиде йөз илле
تورت دا محرم ايى	3	дүрт тә, мөхәррәм аенда

Үлчәмнәре: 25×60×108 см.

Координаталары: N 54°12. 881' E 048° 58.388'

Текстның сакланып калган өлеше татар телендә язылган.

№ 40

Шәба-Билек улына нисбәтле мәрхүмнең каберенә куелган таш[15], XIII - XIV гасырлар. Татар Колмаеры авылы, Чардаклы районы.

Алгы ягында (уйма язулы):

Текст		Тәрҗемәсе
الحکم لله العلی الکبیر	1	Бөек Аллаһның хөкеме
شبا بیلک اول	2	Шәба-Билек улы
... حومْ ایحِ	3	... аенда ...
....	4	....

Вариант: Шабайбәк (?)

Текст гарәп һәм болгар телендә язылган.

№ 41

Кемгә куелганы мәгълүм булмаган кабер ташы (фрагмент, ташъязманың аскы өлеше), XIII - XIV гасырлар. Үрән (Енганаево) авылы, Чардаклы районы.

Язулары җуелган.

Үлчәмнәре: 22×67×66 см. Координатлары: N 54°25. 793’

E 048° 53. 568̓

№ 42

Кемгә куелганы мәгълүм булмаган кабер ташы (фрагмент, ташъязманың аскы өлеше), XIII - XIV гасырлар. Үрән (Енганаево) авылы, Чардаклы районы.

[15] Ульян шәһәрендәге төбәкне өйрәнү музеенда саклана.

Үлчәмнәре: 19x44-50x71 см. Координатлары: N 54°25.820' E 048° 53. 570'

Алгы ягында (уйма язулы):

☼ ... جال ... ☼ ات ☼

Текстның сакланып калган өлеше болгар телендә язылган.

Үлчәмнәре: 19x44-50x71 см.

Координаталары: N 54°25.820' E 048° 53. 570'

Текстның сакланып калган өлеше протоболгар телендә язылган.

№ 43

Кемнең каберенә куелганы билгесез таш (фрагмент), 1888 ел. Үрән (Енганаево) авылы, Чардаклы районы.

Алгы ягында (уйма язулы):

Текст
اعوذ نا الله من الشيطان الرجيم بسم لله الرحمن الرحيم محمد رسول الله وفات بولدى طوقصان ياشنده١٨٨٨نجى يلده

Үлчәмнәре: 7 x 36 x42 см.

Координатлары: N 54 ° 25. 632' E 048°53. 318'

№ 44

Мулла **Хәсәнҗан** бине мулла Әхмәд каберенә куелган (әүвәлге) таш, 1951 ел. Баткак авылы, Яңа Малыклы районы.

Алгы ягында (уйма язулы):

لااله الا لله محمد رسول الله صاحب هذه القبرملا حسن جان بن ملا احمد وفات١٩٥١يلده روميه ١٣٦٨ هجر يه ماه رجب ٢٤اہريل٣٠ده واصل وطنى كيزلودان باتقاق قريسينه هجرت١٩٣٤نجى يلده

* Элек Самар өязенә караган.

Яңартылган таш.

Арткы ягында (уйма язулы):

لااله الا لله محمد رسول الله صاحب هذه القبرملا حسن جان بن ملا احمد وفات ١٩٥١يلده روميه ١٣٦٨ هجر يه ماه رجب ٢٤اہريل٣٠ده واصل وطنى كيزلودان باتقاق قريسينه هجرت١٩٣٤نجى يلده

Арткы ягында (уйма язулы):

لااله الا لله محمد رسول الله صاحب هذهالقبر المريد ين مربى فى الطريقة النقشبنديه المرحوم الشيخ مولينا داملا حسن الكيزلوى ثم قدس الباتقاقى سره

Үлчәмнәре: 17-42 × 53 ×55 см.

Координатлары: N 54˚ 09.036ʾ, E 050˚ 08.229ʾ

Иске Сантимер авылы (с.Старый Сантимер) – 0 ташъязма.

“Авылыбыз кечерәя, зиратыбыз зурая”.

№ 45

Имам **Хәмәди** бине Әмир угылы каберенә куелган таш, 1869 ел. Лабит (Лабитово) авылы, Яңа Малыклы районы.

Ядкяр Каргалы осталары кулы белән ясалган.

Алгы ягында (уйма язулы):

مرحوم المغفور امام المسلمان حمدى امير اوعلى وفات احتمال ٦٣ياشنده روحنه فاتحه

Арткы ягында (уйма язулы):

سنه۱۸۶۹نجی هجریه۱۲۸۵یازلدی اوعلی حماد بوجهاند ه کر سلتان
جاهی اخری معزول اولب قبره کررسن سن عریب

Уң ягында (уйма язулы):

قبرم نی زیارت اید ن احوان دین

Сул ягында (уйма язулы):

اولاسزازگو دعا معین

Үлчәмнәре: 14 × 25,5 ×114 см.

Координатлары: N 54˚ 02.118῾, E 050˚ 02.560῾

№ 46

Бибинәкыя Фәтхулла кызы каберенә куелган таш, 1869 ел. Иске Төгәлбуга (Старая Тюгальбуга) авылы, Яңа Малыклы районы

Алгы ягында (уйма язулы):

Текст
۱۳۱۰سنه هجریه ربع‌الخر نده ببی نقیه فتح الله قزی کمال الدین زوجه سی۴۴یاشنده وفات۱۸۹۲نجی یلده اعوست۲۰نده مدفونه

Арткы ягында (уйма язулы):

Текст
رحمها رحمة الله واسعة

Үлчәмнәре: 10 × 45 ×87 см.

Координаталары: N 54˚ 01.991῾, E 050˚ 02.598῾

Файдаланылган әдәбият

Ахметов А. История возникновения и развития села Уразгильдино, Чердаклинского района, Ульяновской области (1905-1990 гг.). - Ульяновск. 1991. - с.3.
Милли-мәдәни мирасыбыз: Ульяновск өлкәсе татарлары. – 2 нче басма. – Казан, 2021. – 600 б., рәс. – (Фәнни экспедицияләр хәзинәсеннән).
Мухаметшин Д.Г. Татарские эпиграфические памятники. Региональные особенности и этнокультурные варианты. Серия «Археология евразийских степей». - Выпуск 6. - Казань: Институт истории АН РТ, 2008. - 132 с илл.
Мухаметшин Д.Г. Юсупов и проблемы татарской эпиграфики. Поволжская Археология, 2014.
Сафин И.Х. Меңнәрнең остазы – ишан Хәбибулла Хансөяров. – Самара: Самарское отд-ние Литфонда нәшр., 2005. – 144 б., ил., кушымтадагы фоторәсемнәр).
Усманов В.М. Татарские эпиграфические памятники Ульяновской области // Научный альманах. 2019/№7-1(57). С.238-246.
Усманов В.М. Татар ташъязма ядкәрләре. XIII-XVIII гасырлар. Беренче китап (Каталог). – Казан, 2019. – 428 б.: рәс. белән. https://darul-kutub.com/uploads/books/0c09f7159b26b3d5a3ae057a19bfe2f14a271298.pdf
Научный альманах • 2019 • N 7-1(57) | Филологические науки 238 • http://ucom.ru/na • ISSN 2411-7609 • Science Almanac • Усманов В.М. Татарские эпиграфические памятники Ульяновской области Usmanov V.M. Tatarian epigraphic monuments of Ulyan region
Усманов В.М. Эпиграфические памятники Ульяновской области //Милли-мәдәни мирасыбыз:Ульян өлкәсе татарлары. – Казан, 2019. – с.43-81.
Усманов В.М. Эпиграфические памятники. Татарский мир. 2021, № 6. – С.13.
Усманов В.М. Олуг Олыс ташъязмалары. 1280-1445 еллар арасы. Унҗиденче китап. – Казан, 2023. – 536 б. https://vk.com/wall-41169988_16960
Хакимзянов Ф.С. Язык эпитафий волжских булгар. - Москва: Наука, 1978. - с.206.

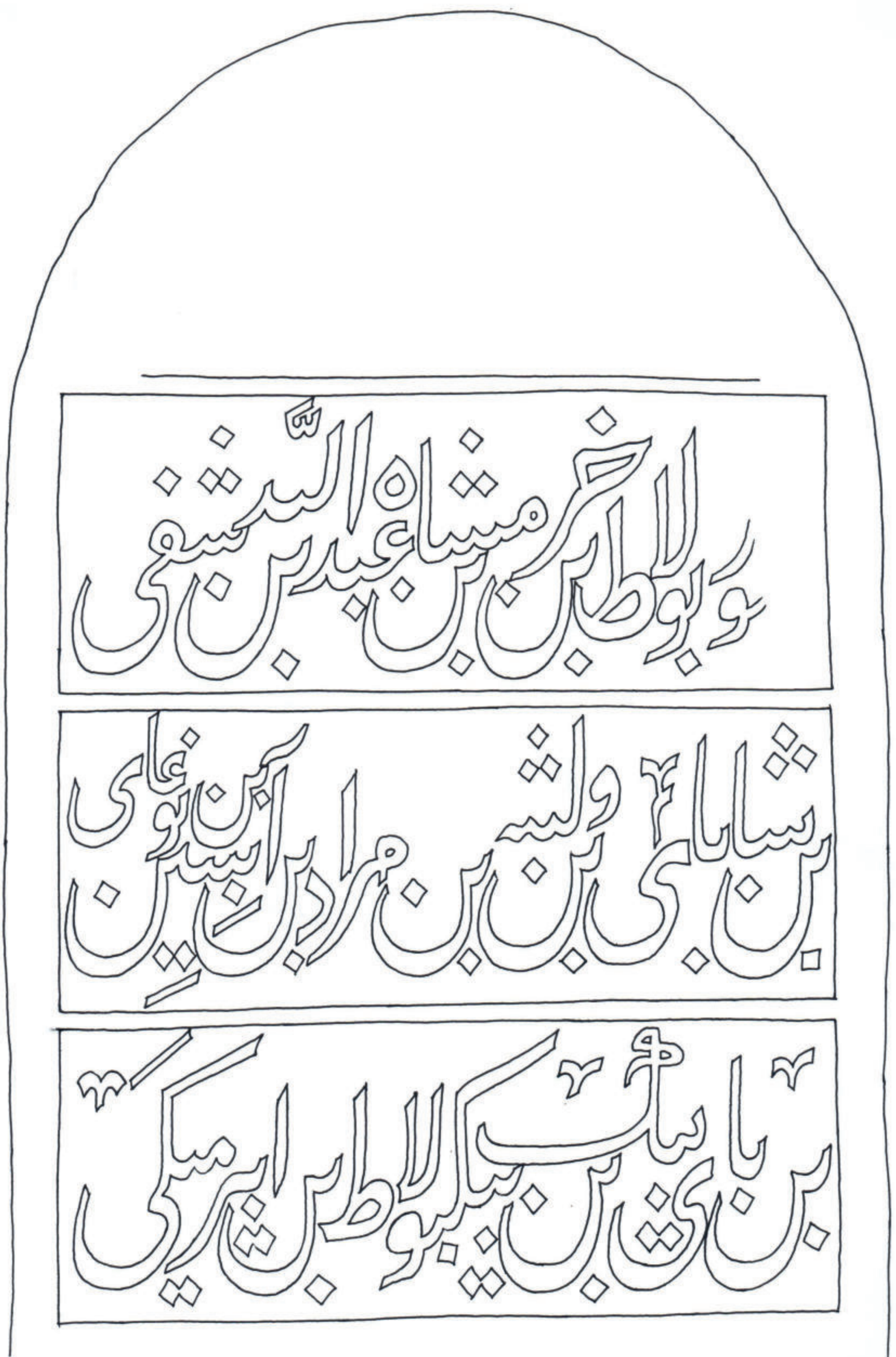

№ 1 =А=а

Тимербулат бине Хурамша бине Габдулла Акчурин каберенә куелган таш, ?-19.09.1906. Барыш шәһәре.

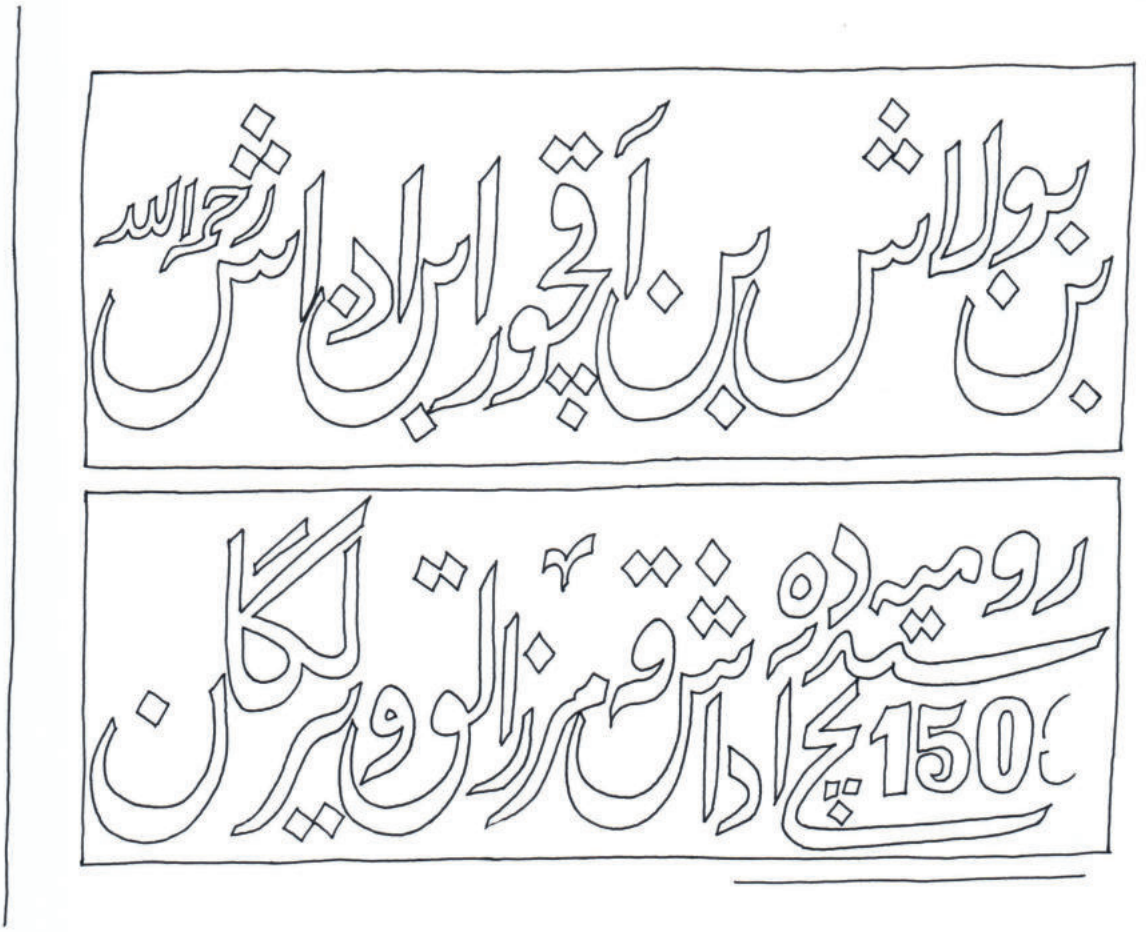

№ 1=А=б

Тимербулат бине Хурамша бине Габдулла Акчурин каберенә куелган таш, ?-19.09.1906. Барыш шәһәре.

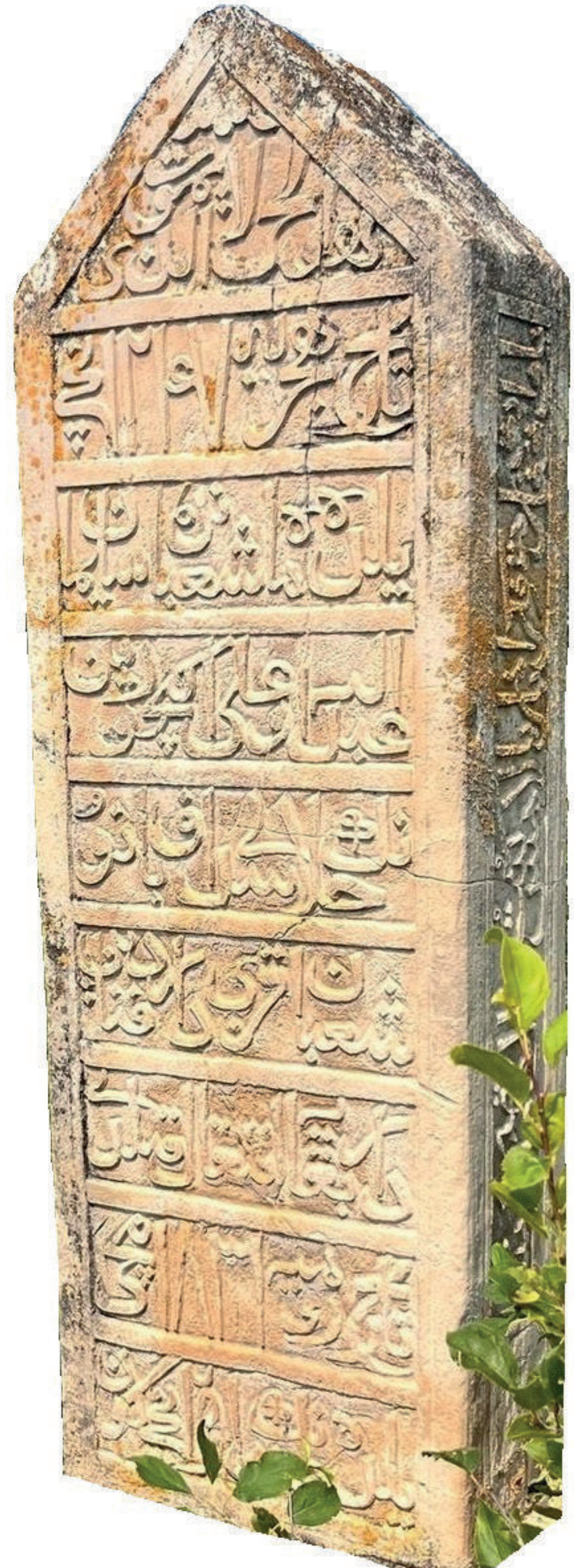

№ 2

Сәдафбану, Сөләйман бине Габдулла Акчурин хатыны каберенә куелган таш, 1868 ел. Иске Тимәш (Зия) авылы (п. Старотимошкино), Барыш районы.

№ 4

Габдеррәшид Юнусов [кызы, Сөләйман килене] каберенә куелган таш, 1862 ел. Иске Тимәш (Зия) авылы (п. Старотимошкино), Барыш районы.

№ 6

Хәрәмшаһ бине Габдулла Акчурин каберенә куелган таш, 1868 ел. Иске Тимәш (Зия) авылы (п. Старотимошкино), Барыш районы.

№ 7

Ягъкуб бине Сөләйман Акчурин каберенә куелган таш, 1868 ел. Иске Тимәш (Зия) авылы (п. Старотимошкино), Барыш районы.

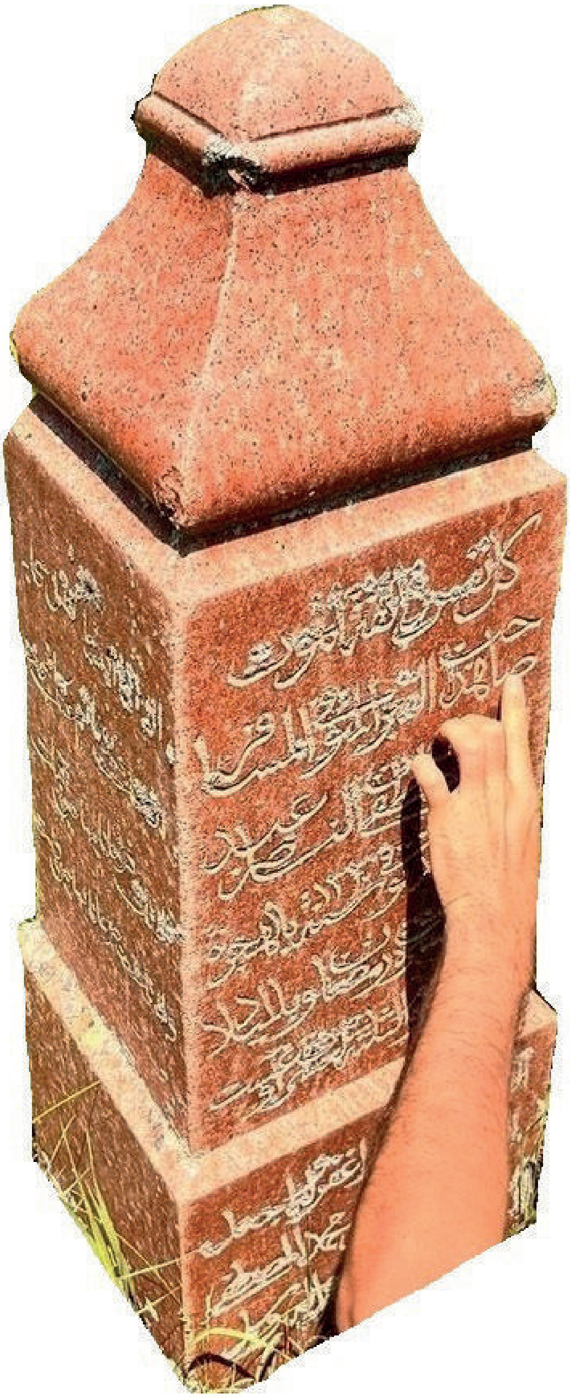

№ 8

[Мостафа әл-мосафир бине Габденнасыйр каберенә куелган таш дип фараз ителә, 1911] ел. Иске Тимәш (Зия) авылы (п. Старотимошкино), Барыш районы.

№ 9

Кемнең кабернә куелганы билгесез калку язулы таш. Иске Тимәш (Зия) авылы (п.Старотимошкино) Барыш районы.

Хабибулла ишан хәзрәтнең җәмәгате Хафизә абыстайның каберенә төрле вакытларда куелган ике таш.

Хабибулла ишан хәзрәтнең җәмәгате Хафизә абыстайның каберенә төрле вакытларда куелган ике таш.

Ишан хәзрәтнең килене Биби-айшә (Абдел-вахид хәзрәт Хансөяровның хатыны) кабере өстендәге ташбилге.

Абдел-вахид хәзрәт Хансөяровның кабере өстендәге элеккеге ташы.

20

Татар Сайман авылы, Николаев районы.

Иске мәчет күренеше.
Татар Сайман авылы, Николаев районы.

19=А,Б
Татар Сайман авылы, Николаев районы.

19=В,Г
Татар Сайман авылы, Николаев районы.

19=В,Г

Татар Сайман авылы, Николаев районы.

Зираттагы
ташъязма ядкярләрне
авыл мулласы
күрсәтеп йөреде.

20
Әхмәтле (Ахметлей) авылы, Павловка районы.
"Чичән зираты" күренеше.

20
Әхмәтле (Ахметлей) авылы, Павловка районы.

20

Әхмәтле (Ахметлей) авылы, Павловка районы.

20

Әхмәтле (Ахметлей) авылы, Павловка районы.

Иске йорт күренеше

№ 22 - 1

Кемнең каберенә куелганы билгесез таш (язулары юк, җуелган).

Йәүли авылы (Павловка районы) урман-басу янәшәсендә, юл кырында, ихата белән уратып алынган.

№ 22 - 2

Авыл кырындагы әүвәлге зират күренеше. Павловка районы Йәүли авылы янәшәсендә, юл кырында, ихатасыз, язулы тактасы бар.

№ 22 - 3

Кемнең каберенә куелганы билгесез таш (язулары юк, җуелган).
Йәүли авылы (Павловка районы), басу янәшәсендә юл кырында,
ихата белән уратып алынган.

№ 22 - 4

Кемнең каберенә куелганы билгесез таш.
Йәүли авылы (Павловка районы) .

№ 22 - 6

Исхак Саляхетдин улы Айбушев каберенә куелган таш, 1918-1997. Йәүли авылы (Павловка районы).

№ 23

Кемнең каберенә куелганы билгесез ташлар.

Морад (Муратовка) авылы, Павловка районы.

№ 24

Шаһиәгъзам Мөхәммәдшәриф угылы каберенә куелган ядкяр, 1922-1986. Морад (Муратовка) авылы, Павловка районы.

№ 24

Назыйм Хәмзә угылы Абдулмәнов каберенә куелган ядкяр, 18.01.1959-14.01.2015. Морад (Муратовка) авылы, Павловка районы.

Яңа мәчет күренеше.

Морад (Муратовка) авылы, Павловка районы.

Морад (Муратовка) авылындагы күренеш (Павловка районы).

№ 26=А=а

Җәфар бикә Җәгъфәр Әхтәм угылының кызы каберенә куелган таш, 1889 ел. Татар Шомалагы (Татарский Шмалак) авылы, Павловка районы.

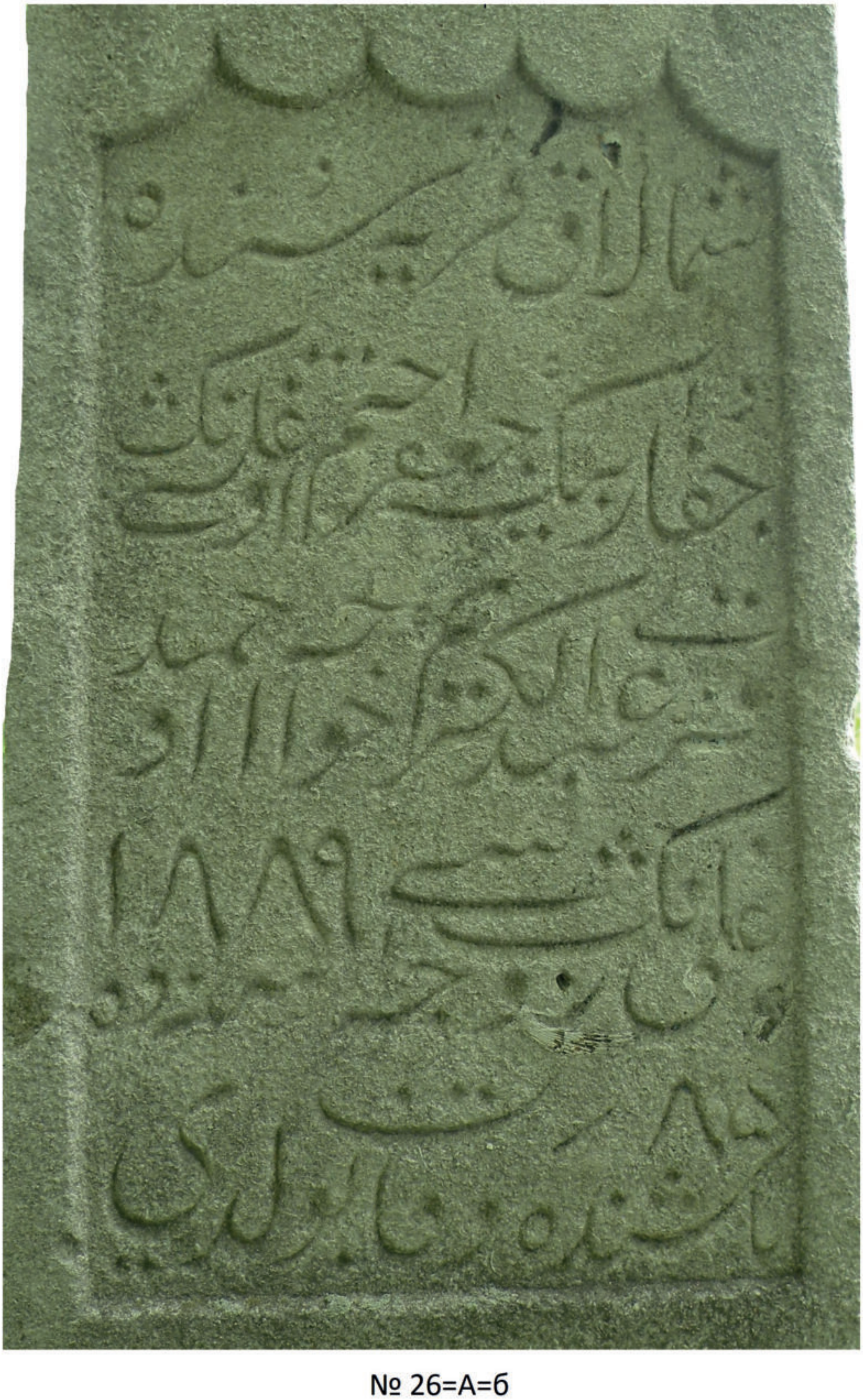

№ 26=А=б

Җәфар бикә Җәгъфәр Әхтәм угылының кызы каберенә куелган таш, 1889 ел. Татар Шомалагы (Татарский Шмалак) авылы, Павловка районы.

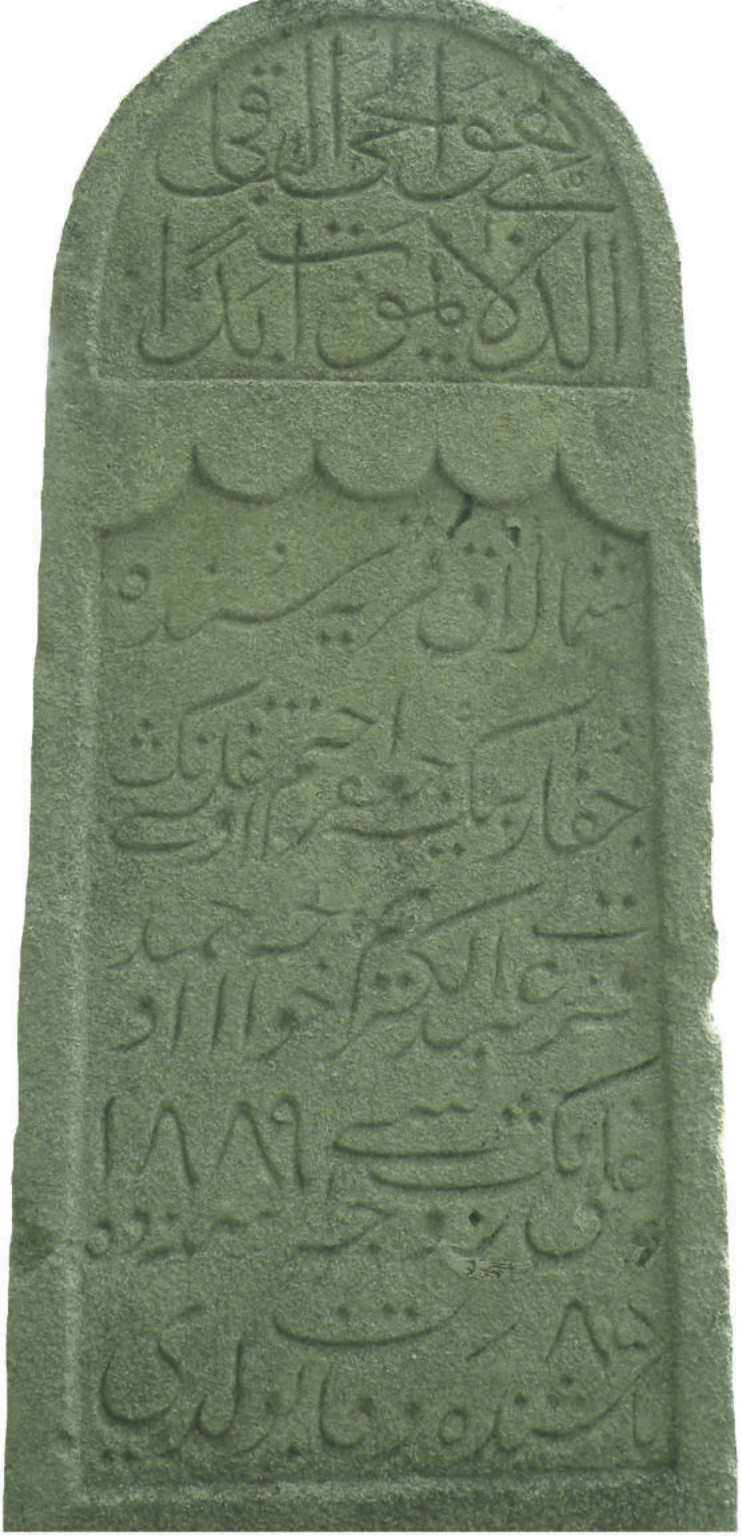

№ 26=А

Җәфар бикә Җәгъфәр Әхтәм угылының кызы каберенә куелган таш, 1889 ел. Татар Шомалагы (Татарский Шмалак) авылы, Павловка районы.

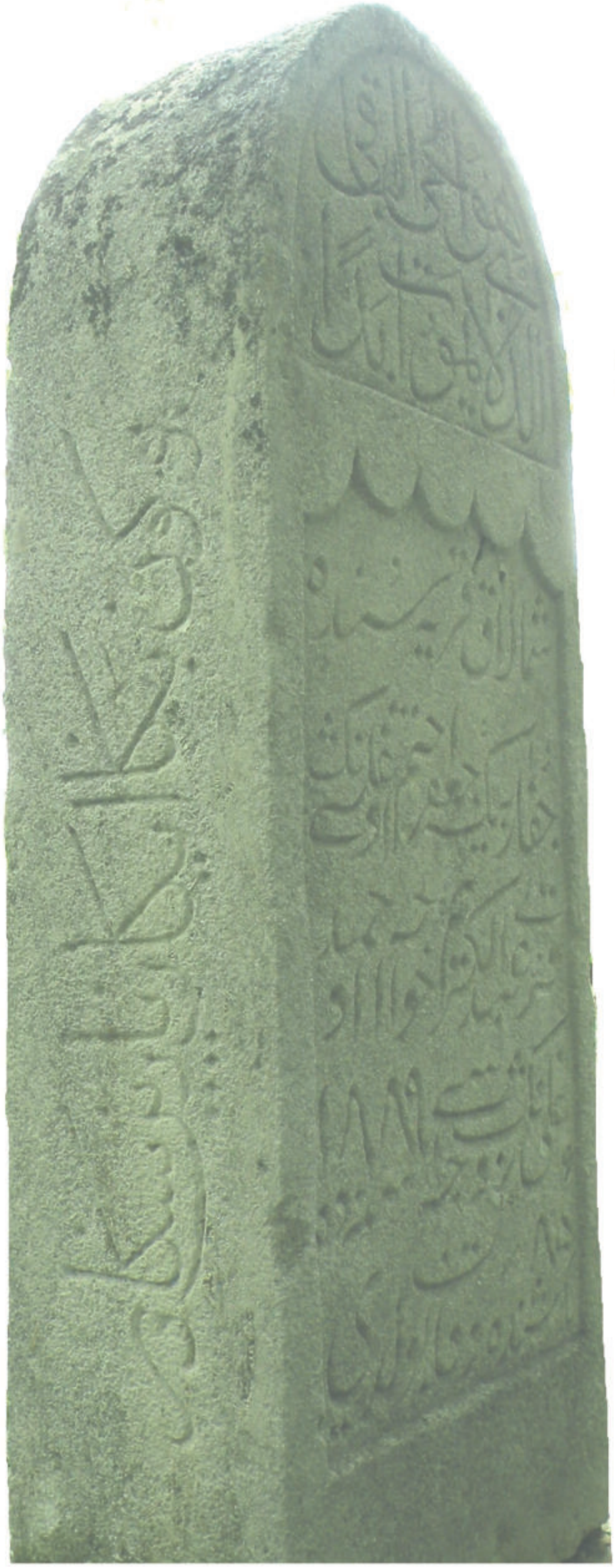

№ 26=А,Б

Җәфар бикә Җәгъфәр Әхтәм угылының кызы каберенә куелган таш, 1889 ел. Татар Шомалагы (Татарский Шмалак) авылы, Павловка районы.

№ 26=Б,Г

Җәфар бикә Җәгъфәр Әхтәм угылының кызы каберенә куелган таш, 1889 ел. Татар Шомалагы (Татарский Шмалак) авылы, Павловка районы.

№ 26=Б,В

Җәфар бикә Җәгъфәр Әхтәм угылының кызы каберенә куелган таш, 1889 ел. Татар Шомалагы (Татарский Шмалак) авылы, Павловка районы.

№ 26=В

Җәфар бикә Җәгъфәр Әхтәм угылының кызы каберенә куелган таш, 1889 ел. Татар Шомалагы (Татарский Шмалак) авылы, Павловка районы.

№ 26=В,Г

Җәфар бикә Җәгъфәр Әхтәм угылының кызы каберенә куелган таш, 1889 ел.
Татар Шомалагы (Татарский Шмалак) авылы, Павловка районы.

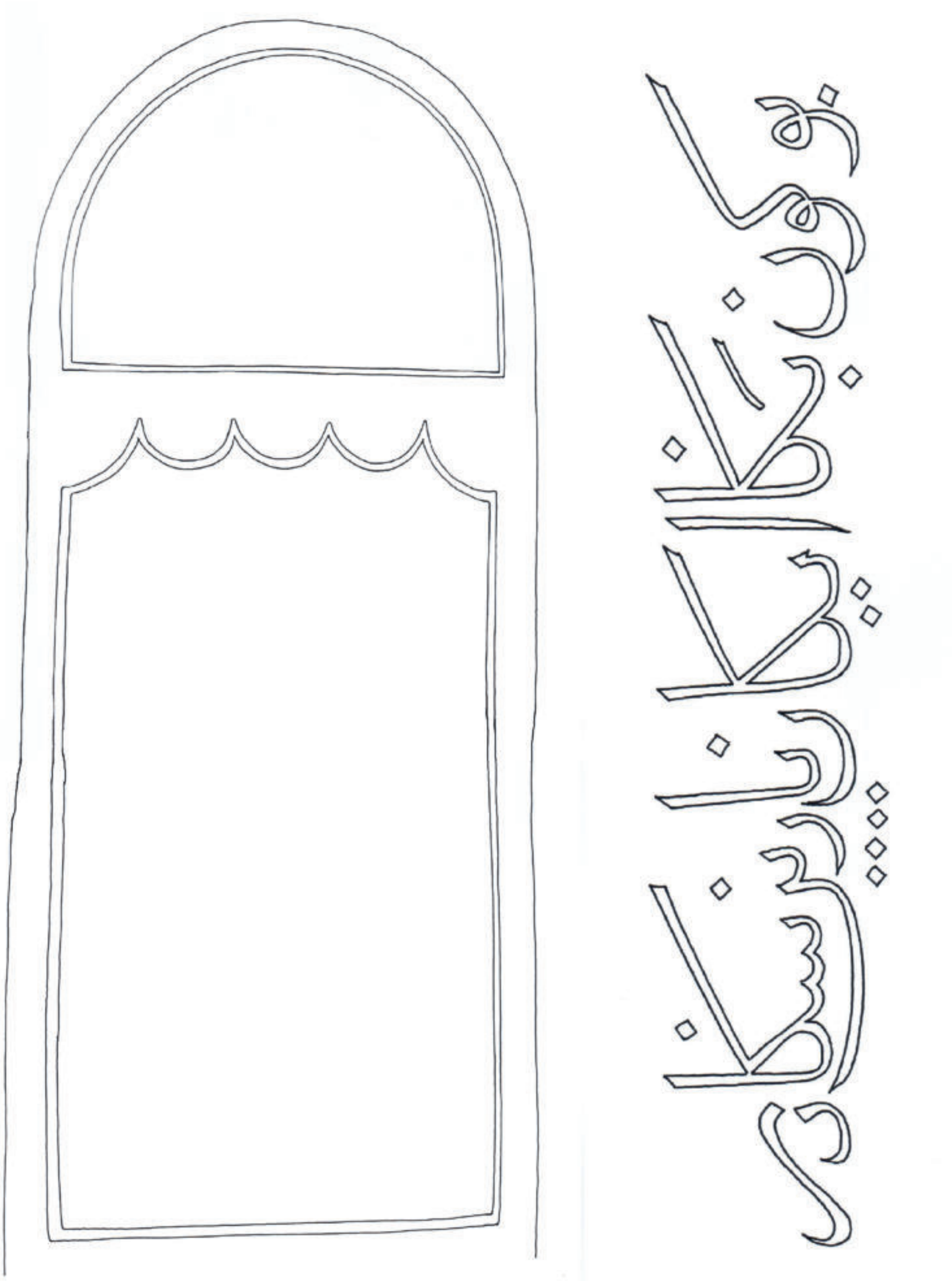

№ 26=Б,В

Җәфар бикә Җәгъфәр Әхтәм угылының кызы каберенә куелган таш, 1889 ел. Татар Шомалагы (Татарский Шмалак) авылы, Павловка районы.

№ 26=А,Б

Җәфар бикә Җәгъфәр Әхтәм угылының кызы каберенә куелган таш, 1889 ел. Татар Шомалагы (Татарский Шмалак) авылы, Павловка районы.

№ 27

Хаҗи **Хөсәен** Габделкәрим угылы каберенә куелган таш, 1910 ел.
Татар Шомалагы (Татарский Шмалак) авылы, Павловка районы.

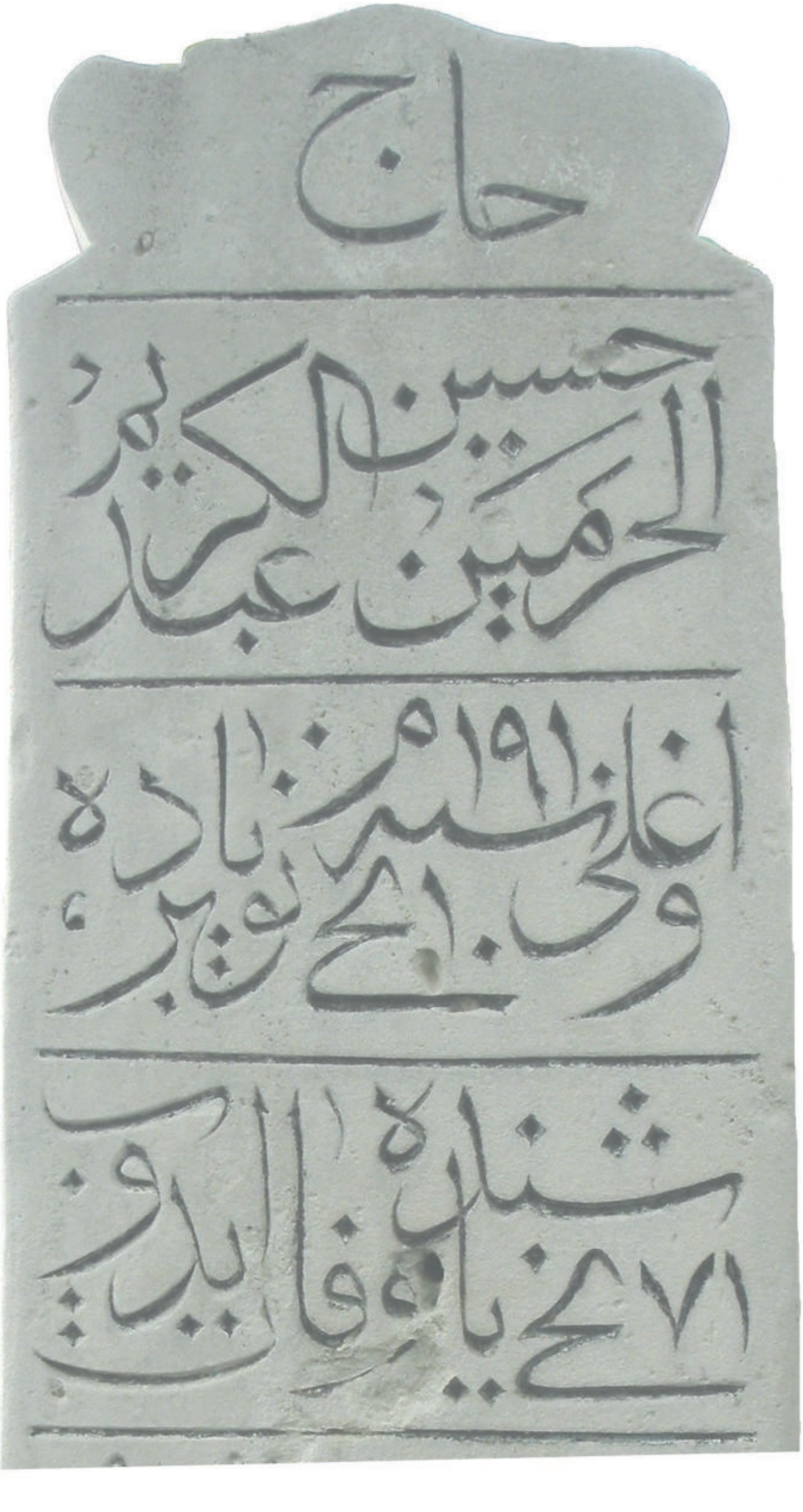

№ 27 =А=а

Хаҗи **Хөсәен** Габделкәрим угылы каберенә куелган таш, 1910 ел. Татар Шомалагы (Татарский Шмалак) авылы, Павловка районы.

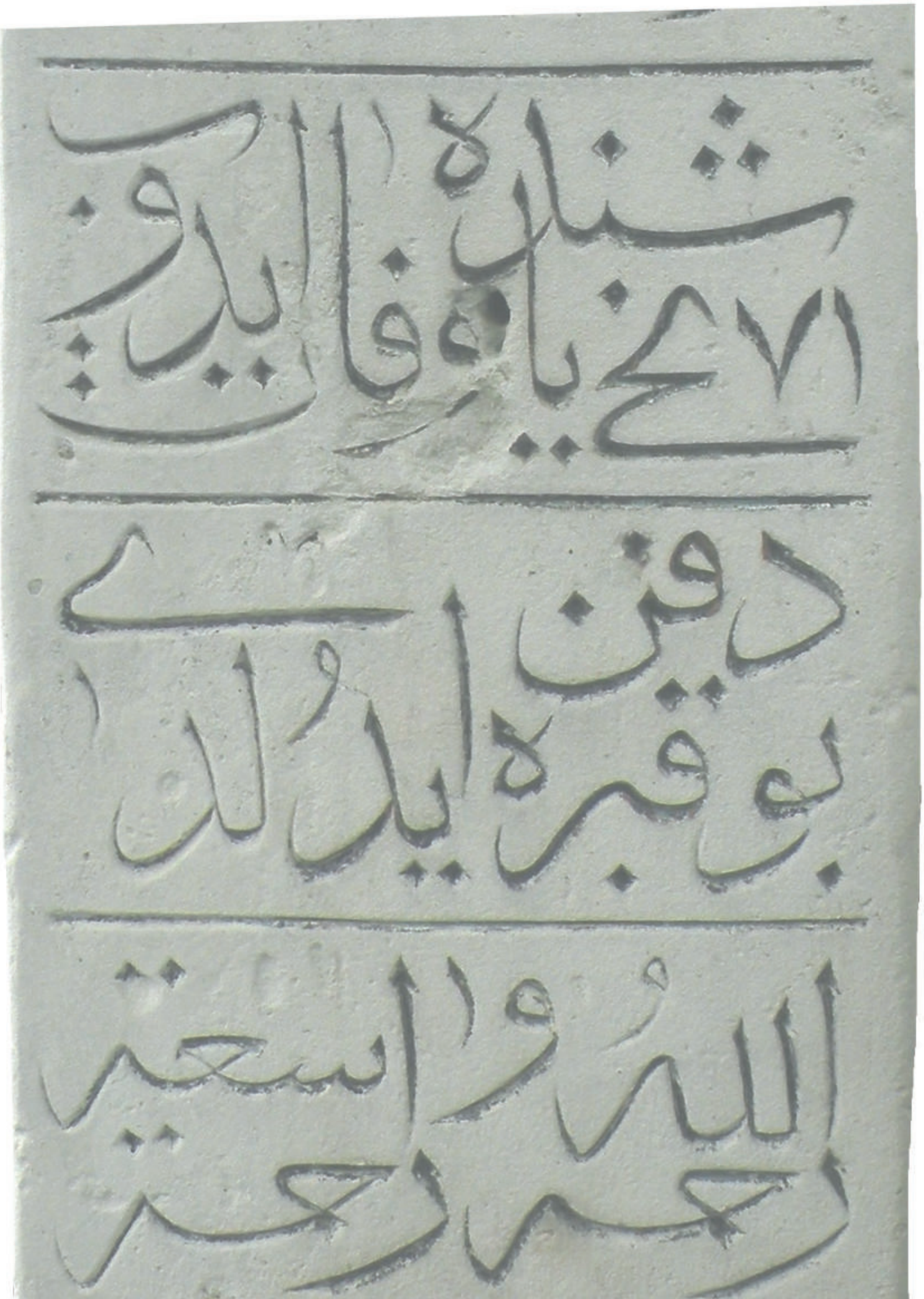

№ 27 =А=б

Хаҗи **Хөсәен** Габделкәрим угылы каберенә куелган таш, 1910 ел. Татар Шомалагы (Татарский Шмалак) авылы, Павловка районы.

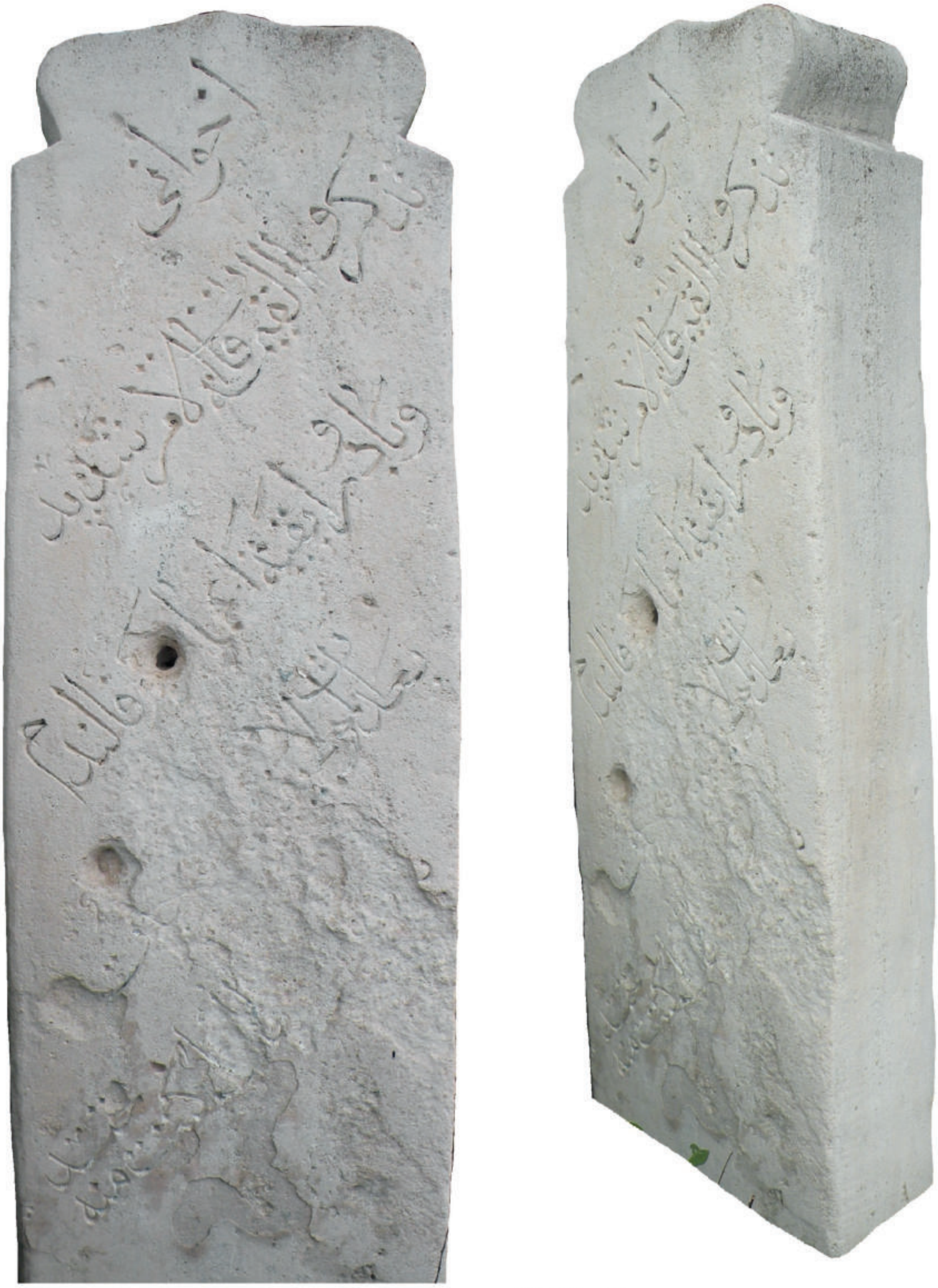

№ 27 = В

Хажи **Хөсәен** Габделкәрим угылы каберенә куелган таш, 1910 ел. Татар Шомалагы (Татарский Шмалак) авылы, Павловка районы.

№ 27 = B=a

Хаҗи **Хөсәен** Габделкәрим угылы каберенә куелган таш, 1910 ел. Татар Шомалагы (Татарский Шмалак) авылы, Павловка районы.

№ 27 = В=б

Хаҗи **Хөсәен** Габделкәрим угылы каберенә куелган таш, 1910 ел. Татар Шомалагы (Татарский Шмалак) авылы, Павловка районы.

№ 27 = А

Хаҗи **Хөсәен** Габделкәрим угылы каберенә куелган таш, 1910 ел. Татар Шомалагы (Татарский Шмалак) авылы, Павловка районы.

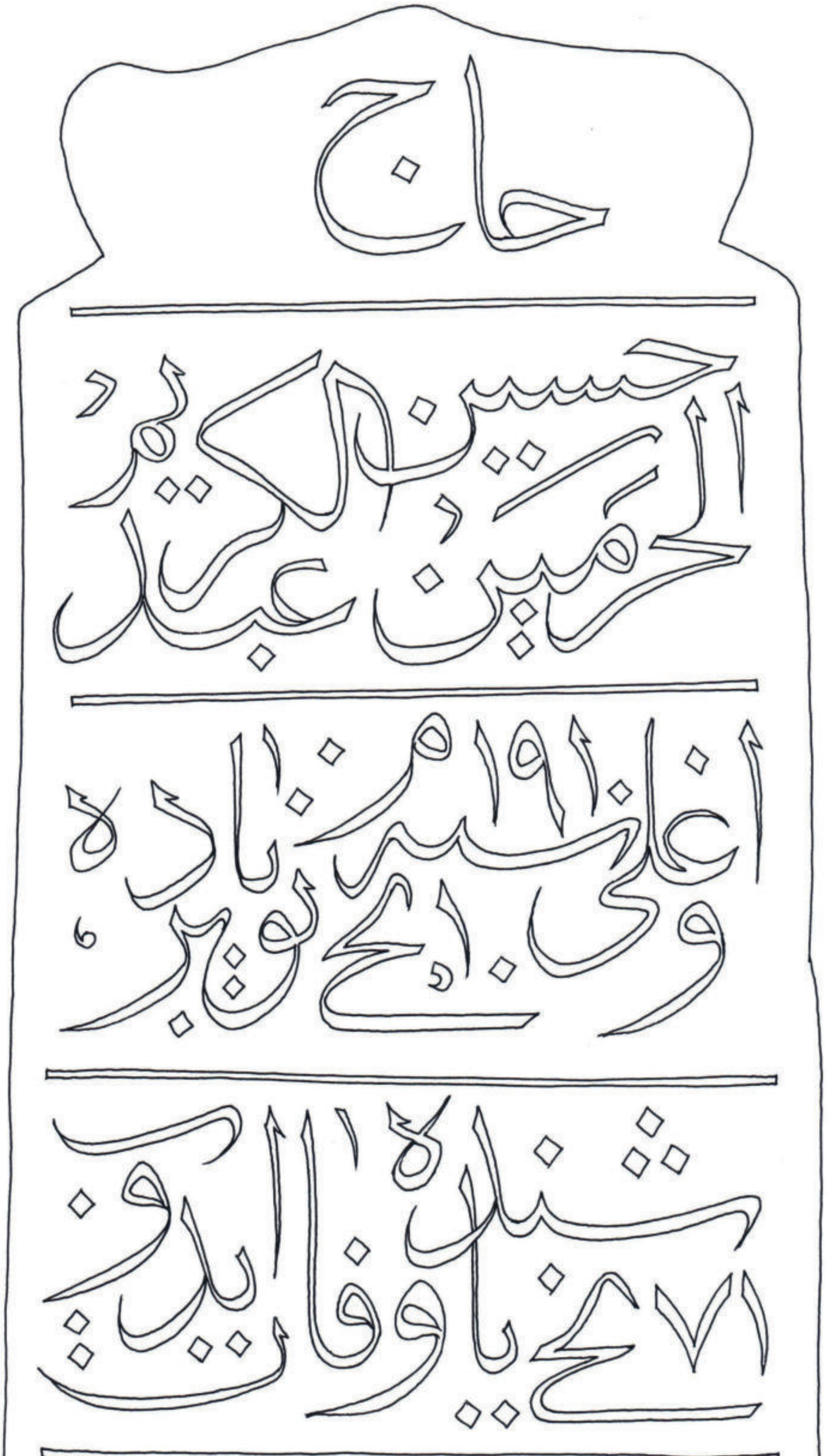

№ 27 = А=а

Хажи **Хөсәен** Габделкәрим угылы каберенә куелган таш, 1910 ел. Татар Шомалагы (Татарский Шмалак) авылы, Павловка районы.

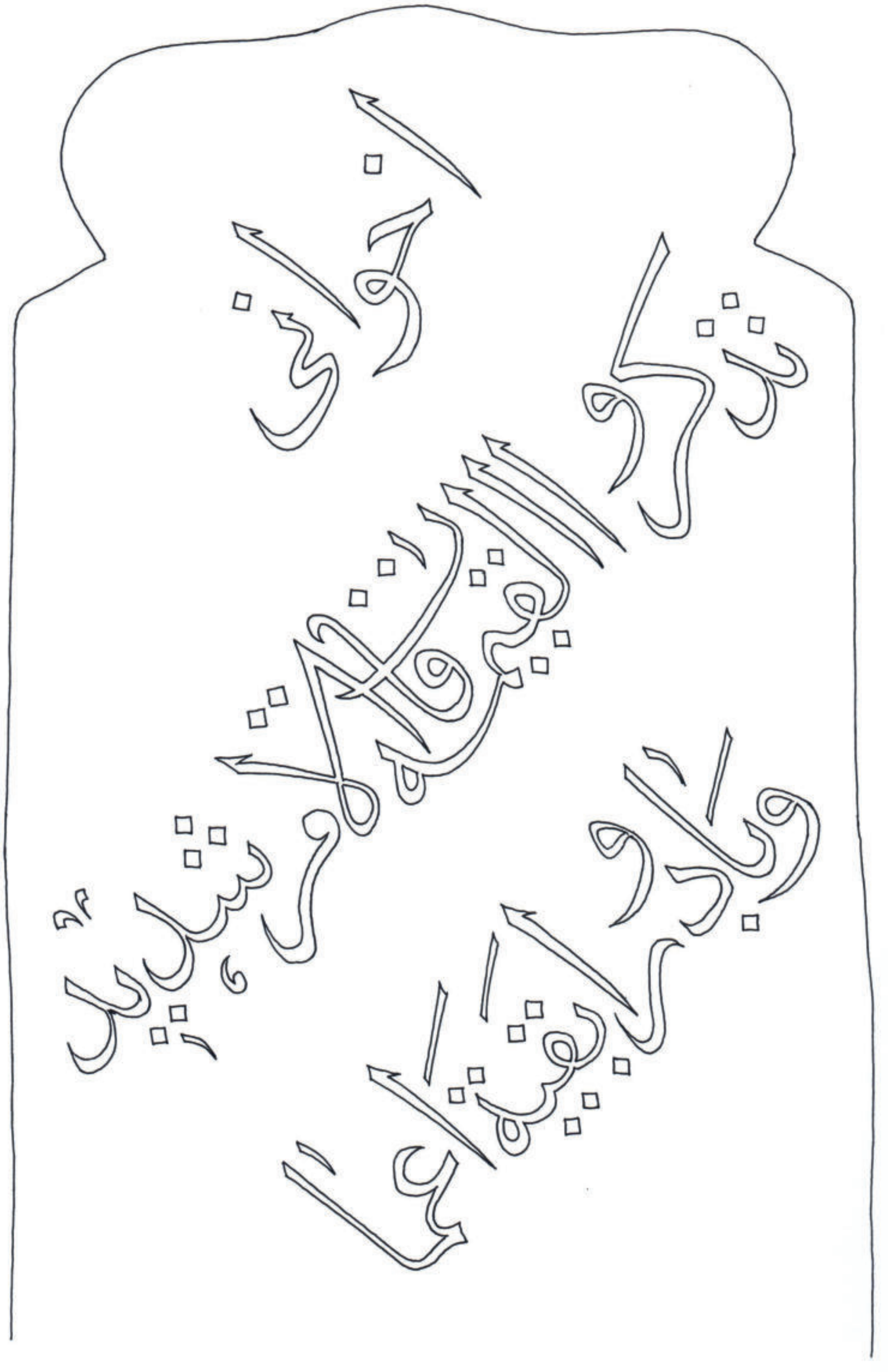

№ 27 = B=a

Хаҗи **Хөсәен** Габделкәрим угылы каберенә куелган таш, 1910 ел. Татар Шомалагы (Татарский Шмалак) авылы, Павловка районы.

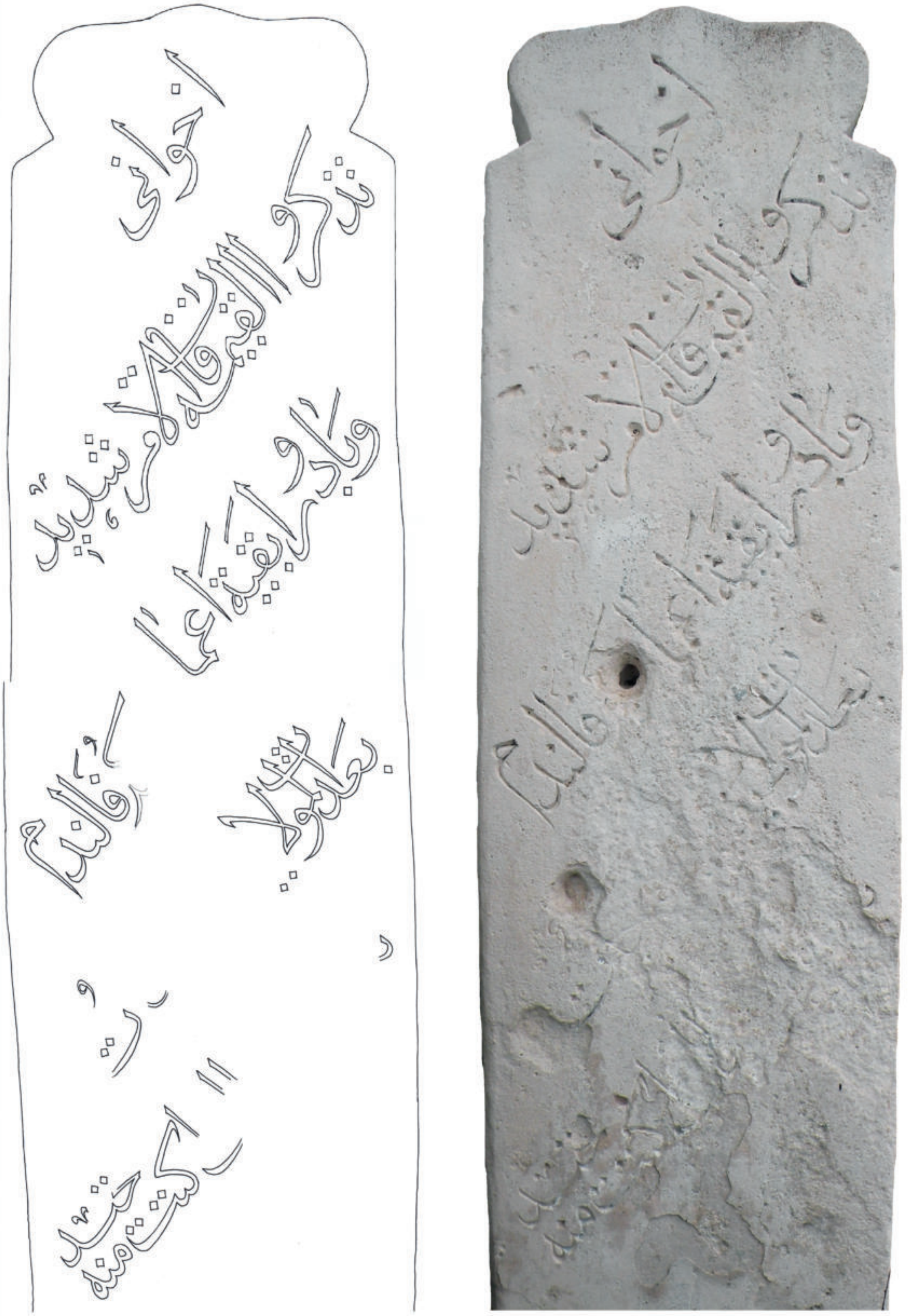

№ 27 = В

Хаҗи **Хөсәен** Габделкәрим угылы каберенә куелган таш, 1910 ел.
Татар Шомалагы (Татарский Шмалак) авылы, Павловка районы.

№ 28

Габделкәрим Хуҗәхмәд угылы каберенә куелган таш, 1890*ел. Татар Шомалагы (Татарский Шмалак) авылы, Павловка районы.

№ 28=Б,Г

Габделкәрим Хуҗәхмәд угылы каберенә куелган таш, 1890*ел. Татар Шомалагы (Татарский Шмалак) авылы, Павловка районы.

№ 28=Б,Г

Габделкәрим Хуҗәхмәд угылы каберенә куелган таш, 1890*ел. Татар Шомалагы (Татарский Шмалак) авылы, Павловка районы.

№ 28=А,Г

Габделкәрим Хуҗәхмәд угылы каберенә куелган таш, 1890*ел.
Татар Шомалагы (Татарский Шмалак) авылы, Павловка районы.

№ 28=В,Г

Габделкәрим Хуҗәхмәд угылы каберенә куелган таш, 1890*ел. Татар Шомалагы (Татарский Шмалак) авылы, Павловка районы.

№ 28=А,Б

Габделкәрим Хуҗәхмәд угылы каберенә куелган таш, 1890*ел.
Татар Шомалагы (Татарский Шмалак) авылы, Павловка районы.

№ 28=А

Габделкәрим Хуҗәхмәд угылы каберенә куелган таш, 1890*ел.
Татар Шомалагы (Татарский Шмалак) авылы, Павловка районы.

№ 28=Б,Г

Габделкәрим Хуҗәхмәд угылы каберенә куелган таш, 1890*ел. Татар Шомалагы (Татарский Шмалак) авылы, Павловка районы.

№ 31

Исхак Әхмәр угылы Гафуров каберенә куелган таш, 1882-1949. Татар Шомалагы (Татарский Шмалак) авылы, Павловка районы.

Зираттагы ташбилгеләр

Татар Шомалагы (Татарский Шмалак) авылы, Павловка районы.

Зираттагы ташбилгеләр

Татар Шомалагы (Татарский Шмалак) авылы, Павловка районы.

Зираттагы ташбилгеләр

Татар Шомалагы (Татарский Шмалак) авылы, Павловка районы.

Зираттагы ташбилгеләр

Татар Шомалагы (Татарский Шмалак) авылы, Павловка районы.

Татар Шомалагы (Татарский Шмалак) авылы, Павловка районы.

№32

Татар Шомалагы (Татарский Шмалак) авылы, Павловка районы.

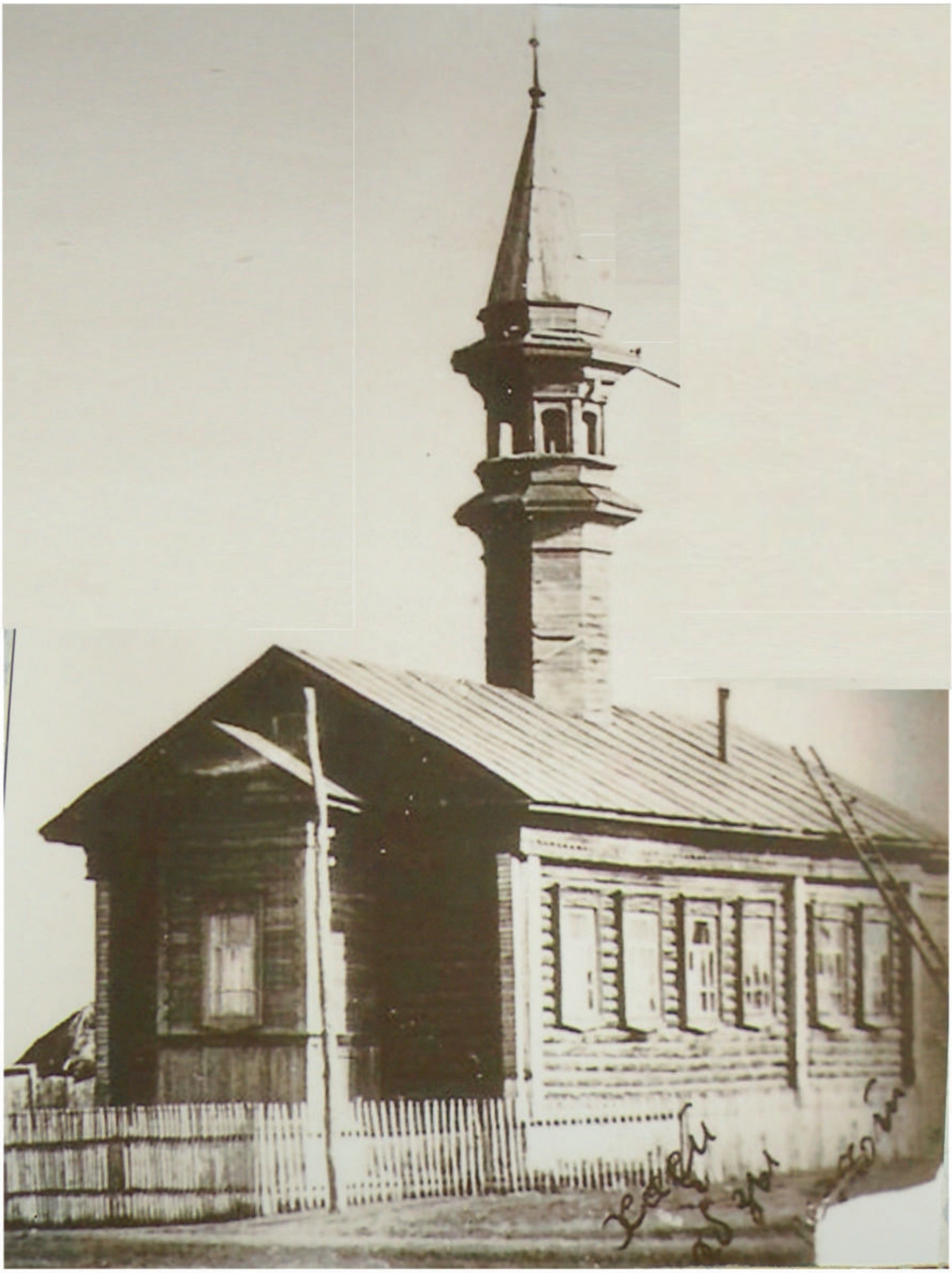

Татар Колмаеры авылы (с.Татарский Калмаюр), Чардаклы районы

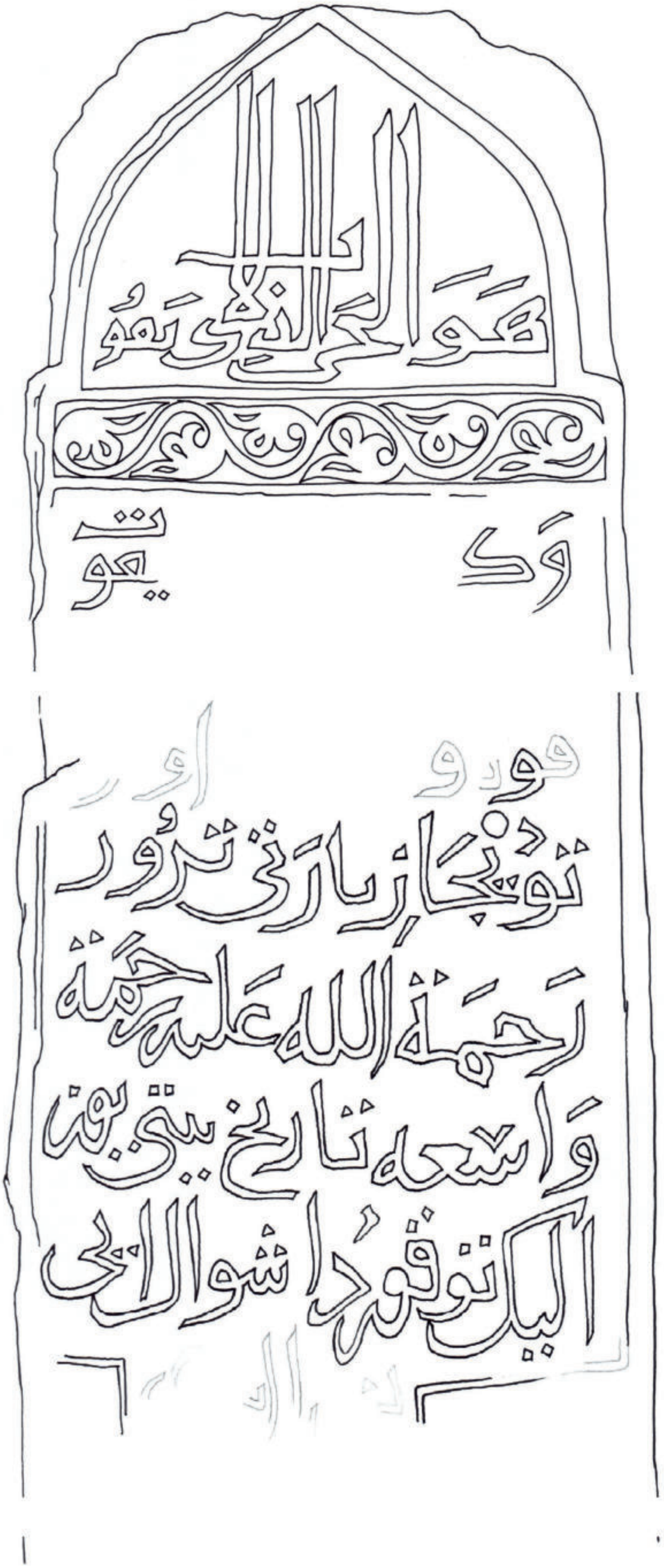

35=А

Татар Колмаеры авылы (с.Татарский Калмаюр), Чардаклы районы

35=A

Татар Колмаеры авылы (с.Татарский Калмаюр), Чардаклы районы

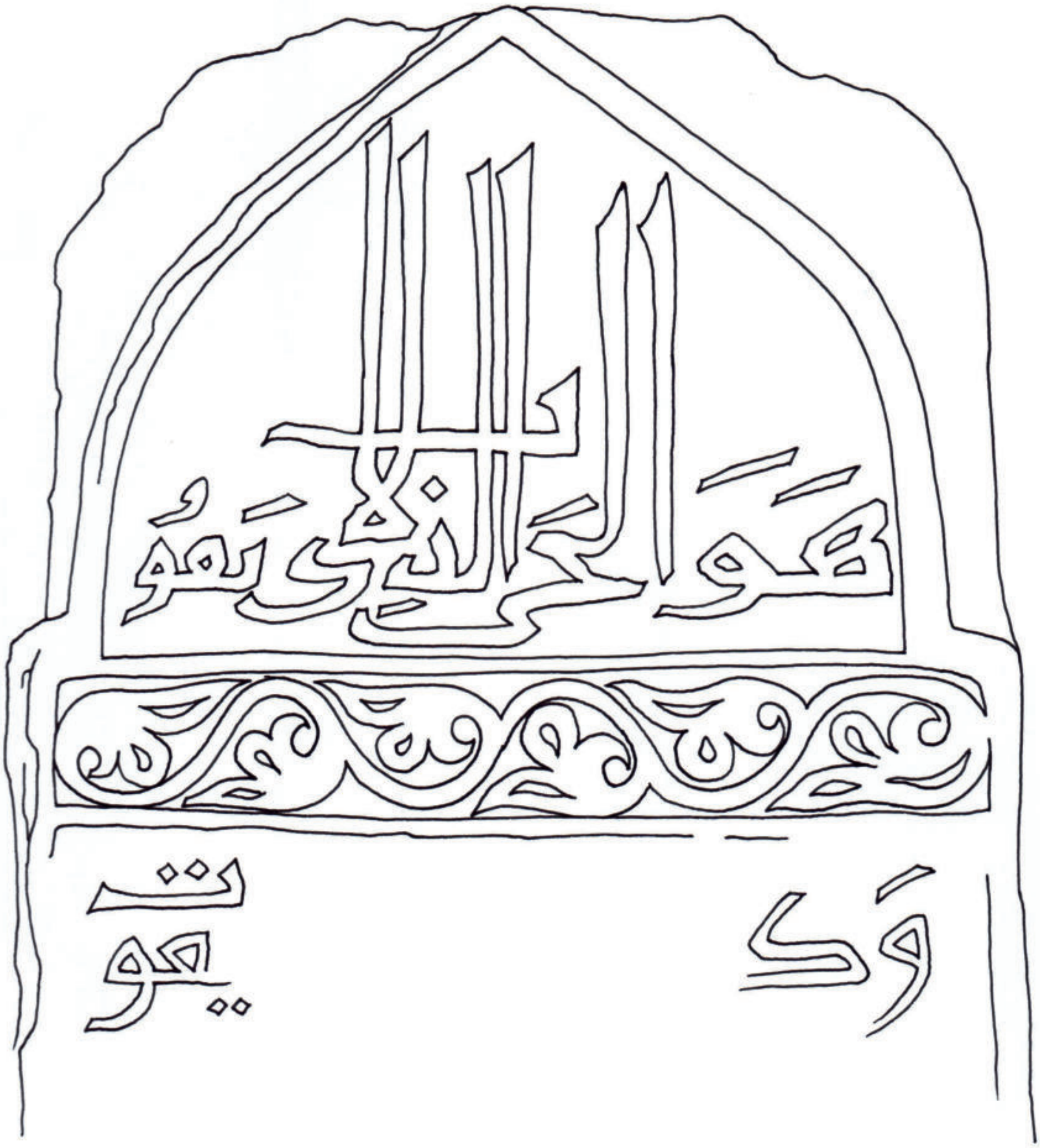

35=A=a

Татар Колмаеры авылы (с.Татарский Калмаюр), Чардаклы районы

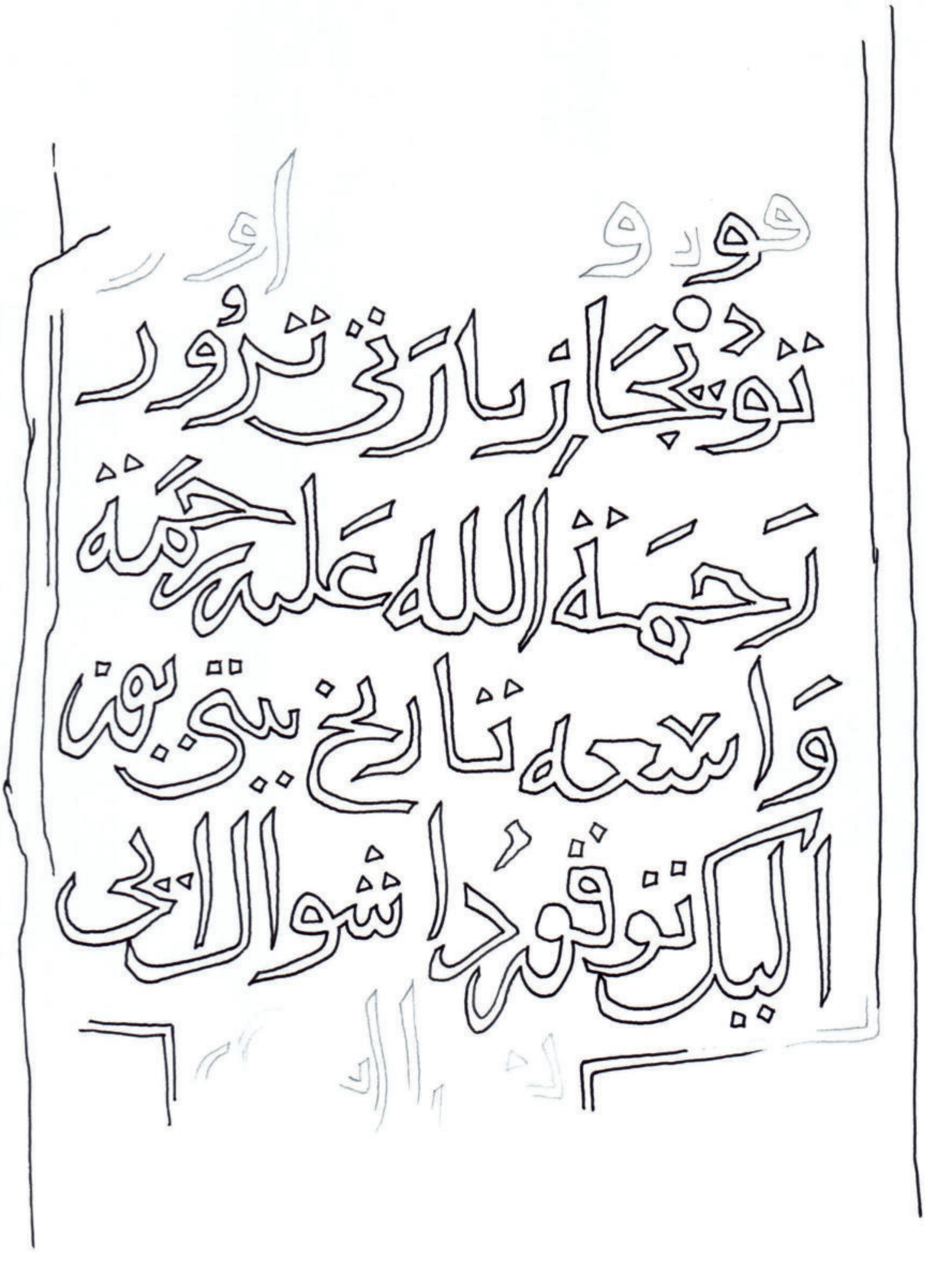

35=А=б

Татар Колмаеры авылы (с.Татарский Калмаюр), Чардаклы районы

الساعة آتية لا ريب فيها وأن الله

[يبعث من في القبور]

"Хаж" сүрәсе, 7 нче аять.

35=Б

Татар Колмаеры авылы (с.Татарский Калмаюр), Чардаклы районы

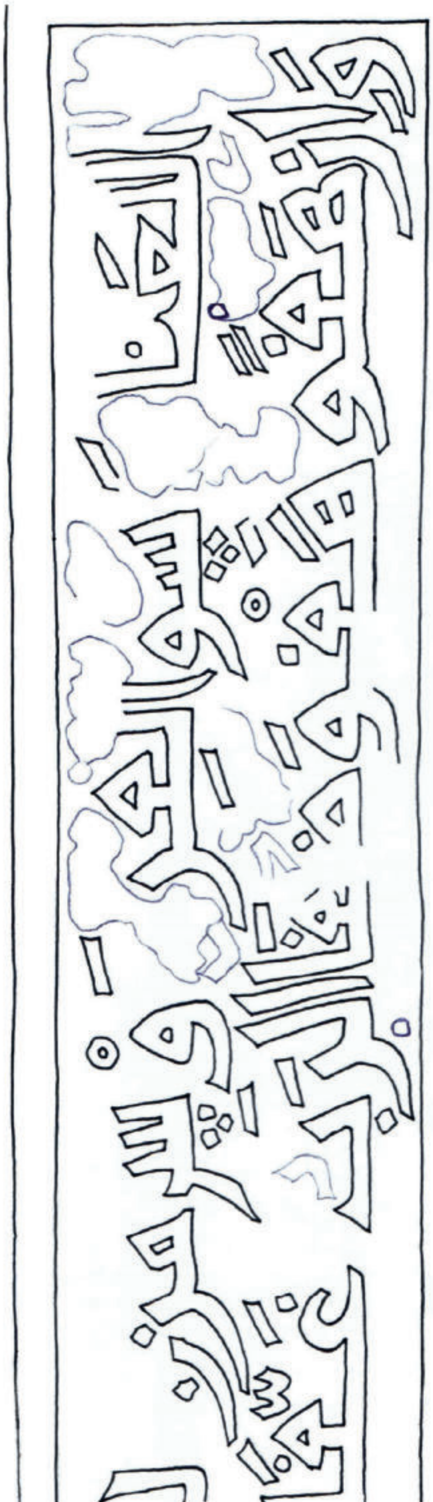

ما للعباد سوا[ى] الفردوس منزلة
وان هفوا[ا] هفوة فالرب غفار

35=Г

Татар Колмаеры авылы (с.Татарский Калмаюр), Чардаклы районы

36=А

Татар Колмаеры авылы (с.Татарский Калмаюр), Чардаклы районы В. Усманов фоторәсеме

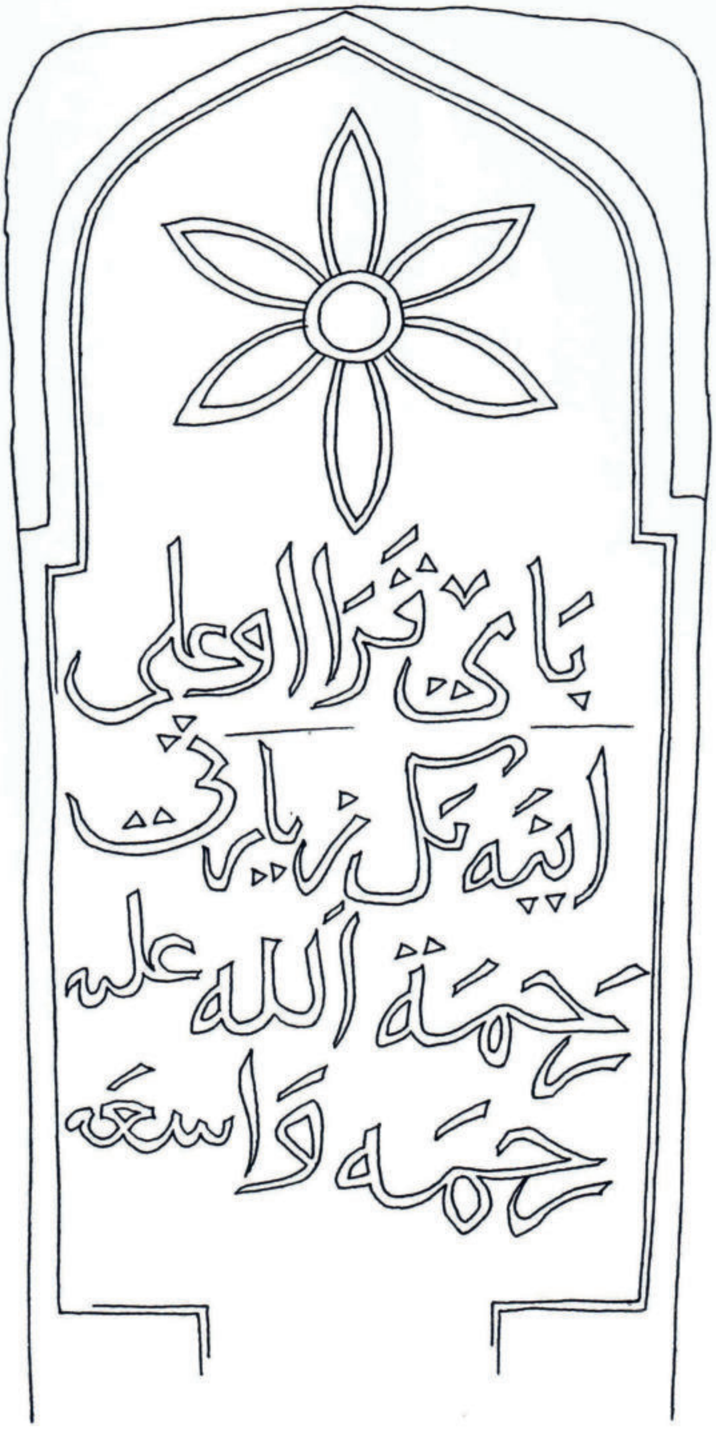

36=А

Татар Колмаеры авылы (с.Татарский Калмаюр), Чардаклы районы.

37=А

В. Усманов фоторәсеме

37=A

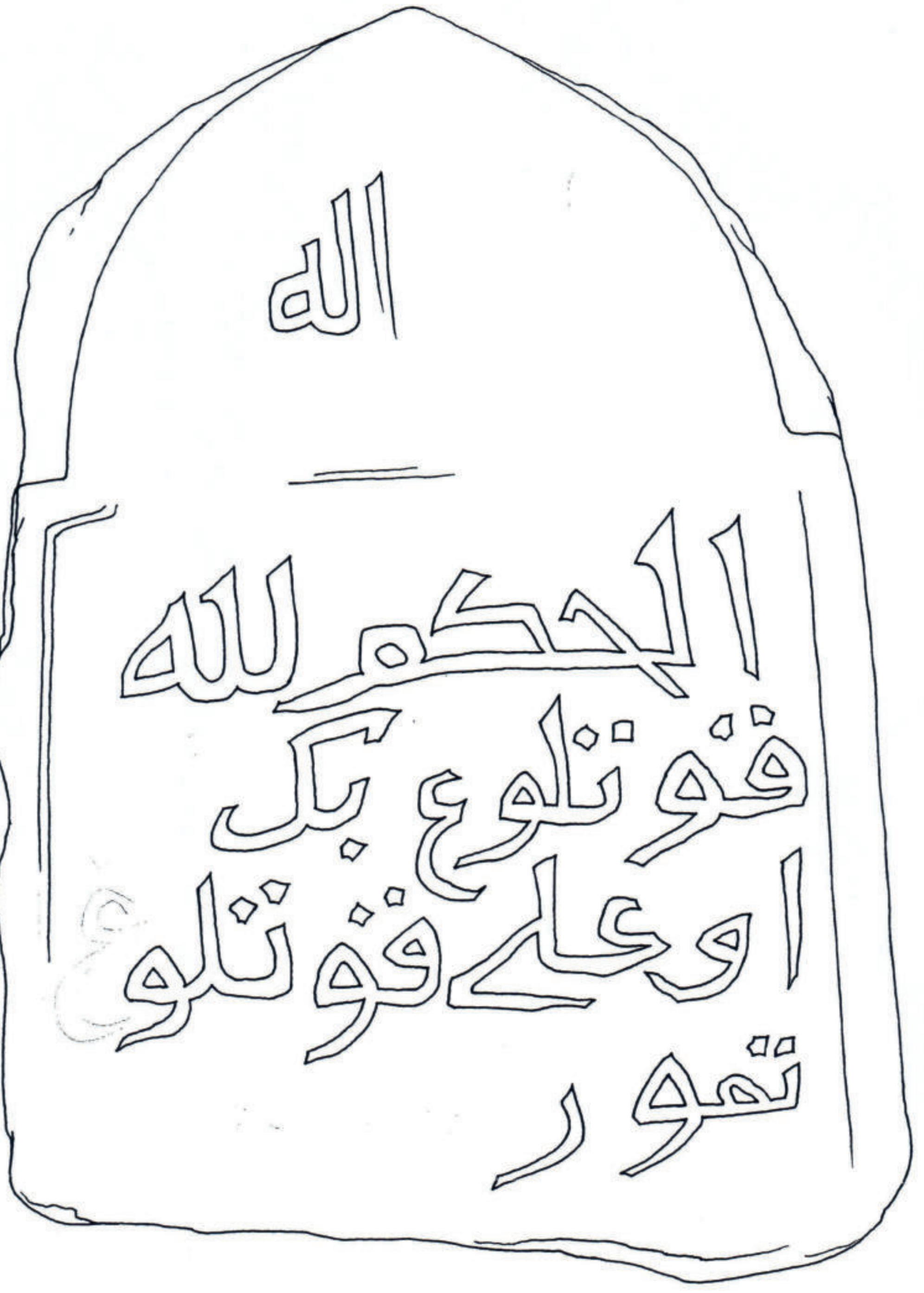

37=A=a

Татар Колмаеры авылы (с.Татарский Калмаюр), Чардаклы районы

38=А

Татар Колмаеры авылы (с.Татарский Калмаюр), Чардаклы районы.

В. Усманов фоторәсеме

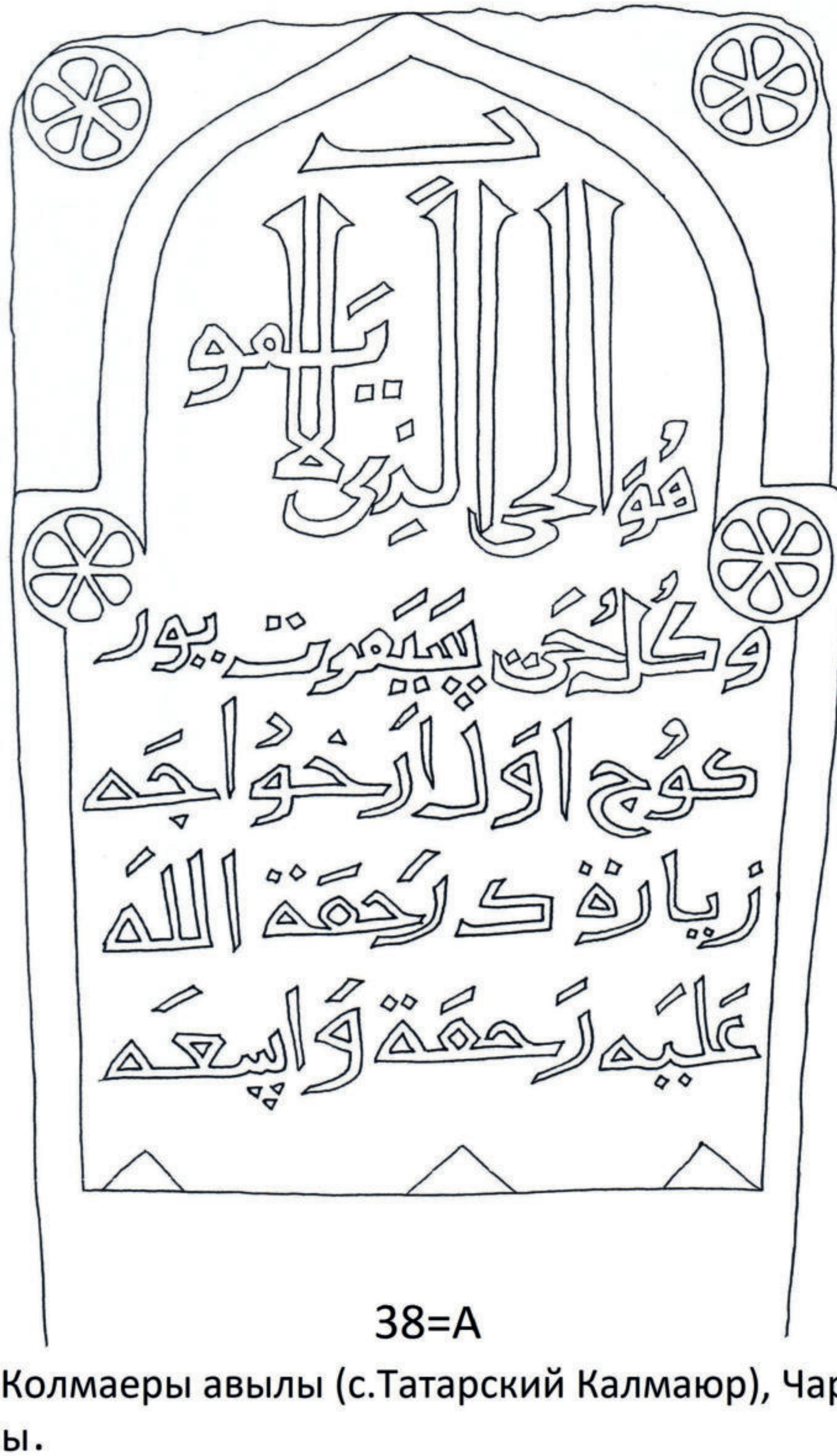

38=A

Татар Колмаеры авылы (с.Татарский Калмаюр), Чардаклы районы.

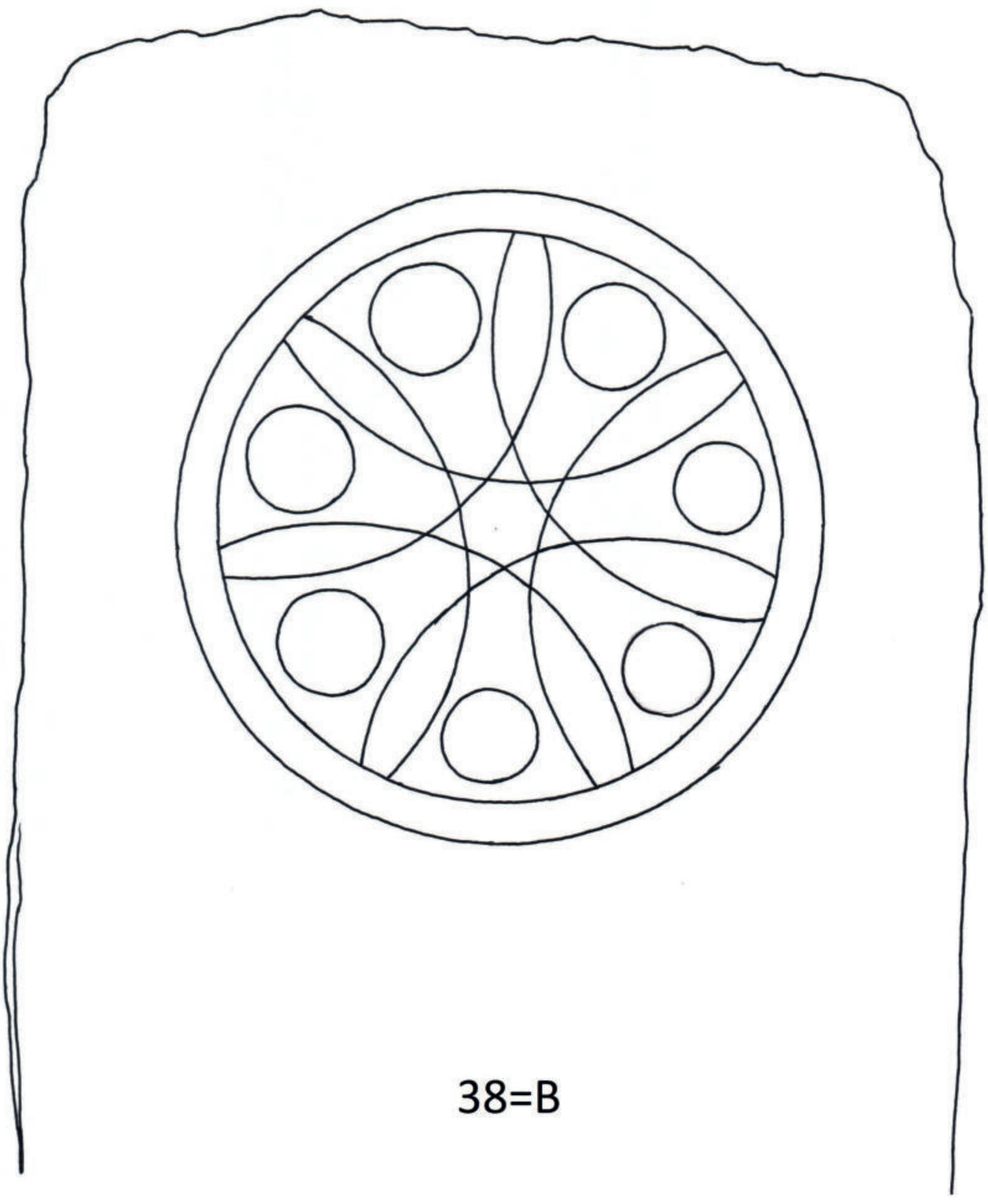

38=B

Татар Колмаеры авылы (с.Татарский Калмаюр), Чардаклы районы.

39=А

Татар Колмаеры авылы (с.Татарский Калмаюр), Чардаклы районы.

В. Усманов фоторәсеме

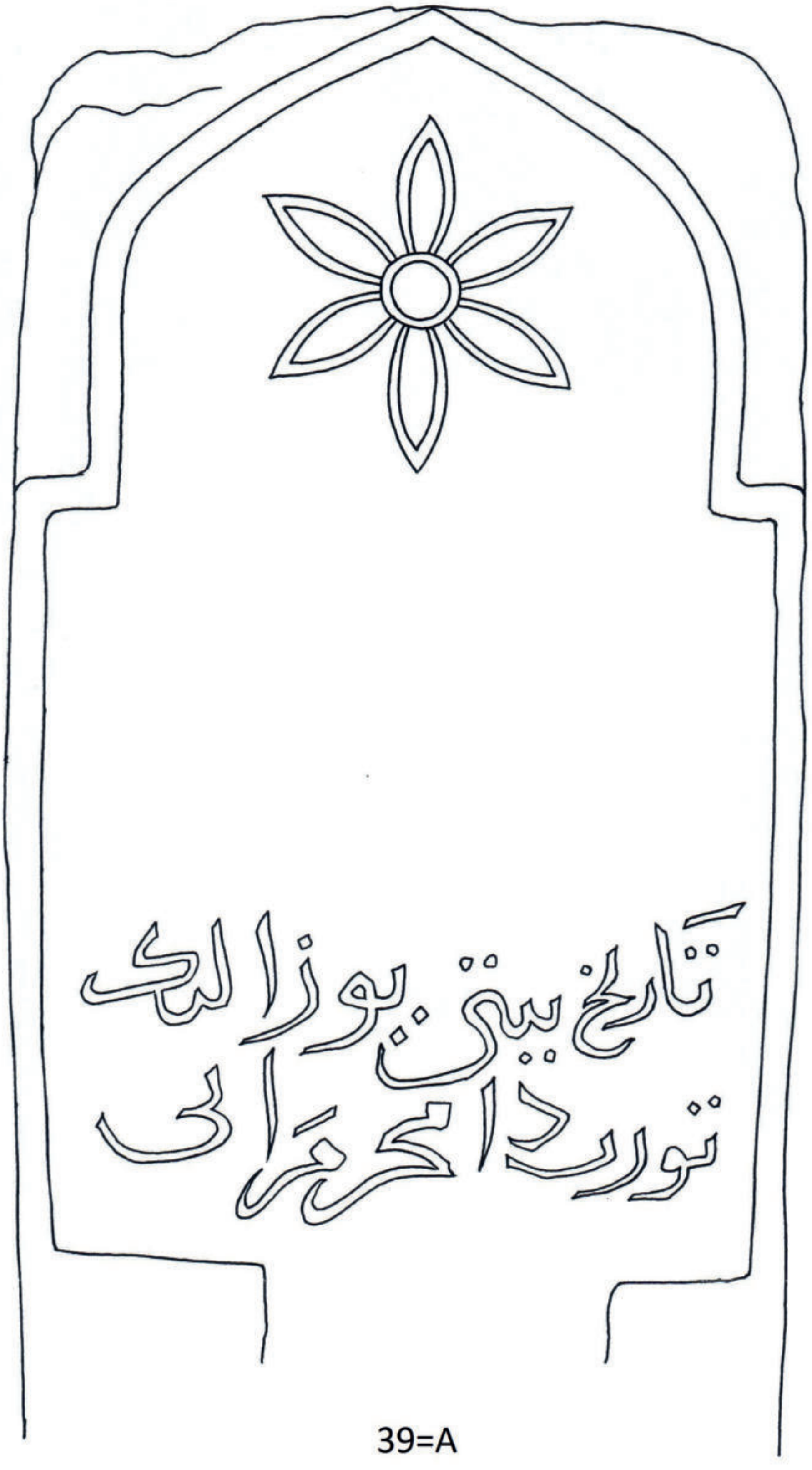

39=А

Татар Колмаеры авылы, Чардаклы районы.

40=А=а

Шәба-Билек улына нисбәтле мәрхүмнең каберенә куелган таш, XIII - XIV гасырлар. Татар Колмаеры авылы, Чардаклы районы

№ 41

Кемгә куелганы мәгълүм булмаган кабер ташы (фрагмент, ташъязманың аскы өлеше), XIII - XIV гасырлар. Үрән (Енганаево) авылы, Чардаклы районы, Ульян өлкәсе.

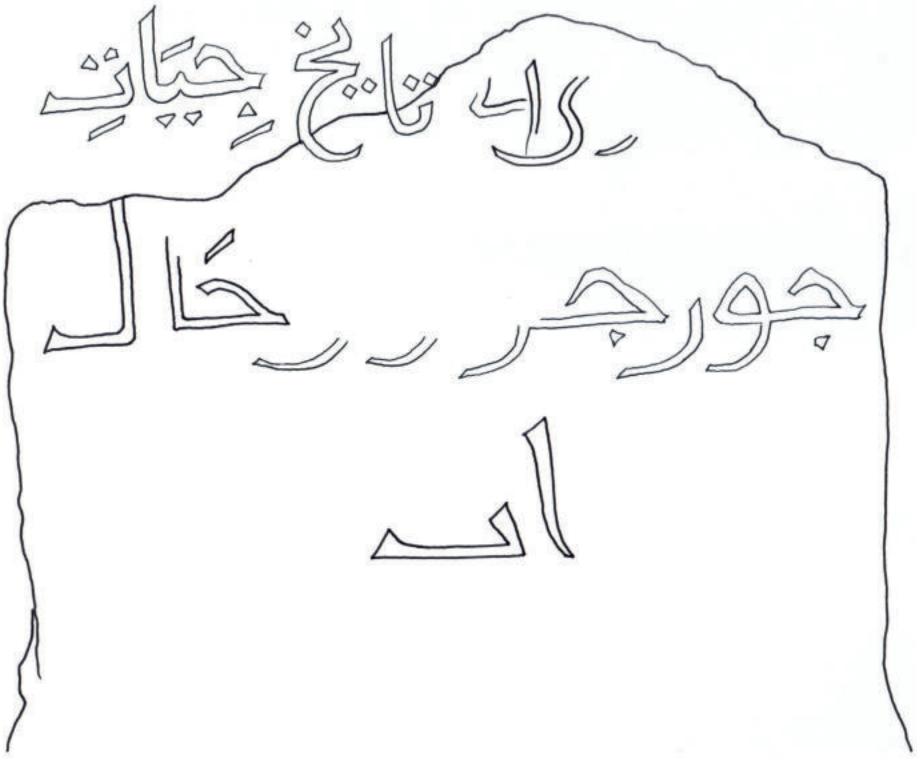

№ 42=А=б

Кемгә куелганы мәгълүм булмаган кабер ташы (фрагмент, ташъязманың аскы өлеше), XIII - XIV гасырлар. Үрән (Енганаево) авылы, Чардаклы районы, Ульян өлкәсе.

№ 42=А=б

Кемгә куелганы мәгълүм булмаган кабер ташы (фрагмент, ташъязманың аскы өлеше), XIII - XIV гасырлар. Үрән (Енганаево) авылы, Чардаклы районы, Ульян өлкәсе.

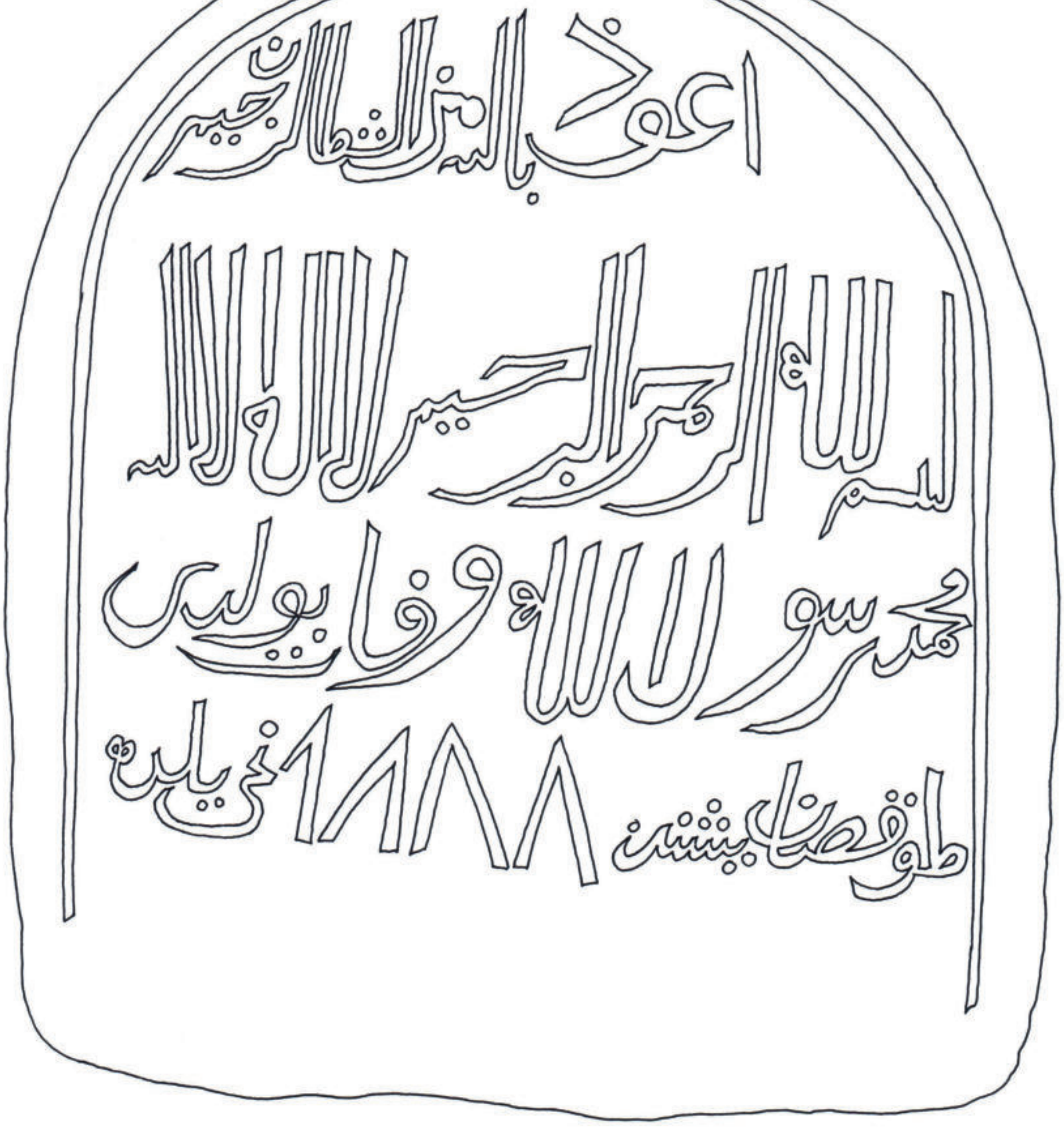

№43

Кемнең каберенә куелганы билгесез таш (фрагмент), 1888 ел. Үрән (Енганаево) авылы, Чардаклы районы.

Зират күренешләре.
Баткак авылы, Яңа Малыклы районы.

№44

Мулла **Хәсәнҗан** бине мулла Әхмәд каберенә куелган (әүвәлге) таш, 1951 ел. Баткак авылы, Яңа Малыклы районы.

№44

Мулла **Хәсәнҗан** бине мулла Әхмәд каберенә куелган (яңартылган) таш, 1951 ел. Баткак авылы, Яңа Малыклы районы.

№44

Мулла **Хәсәнҗан** бине мулла Әхмәд каберенә куелган өченче таш, 1951 ел. Баткак авылы, Яңа Малыклы районы.

Яңа мәчет күренеше. Лабит (Лабитово) авылы, Яңа Малыклы районы.

Яңартылган иске мәчет күренеше.
Әсән (Асаново) авылы, Чардаклы районы.

45=А=а

Имам **Хәмәди** бине Әмир угылы каберенә куелган таш,
1869 ел. Лабит (Лабитово) авылы, Яңа Малыклы районы.

45=А=б

Имам **Хәмәди** бине Әмир угылы каберенә куелган таш, 1869 ел. Лабит (Лабитово) авылы, Яңа Малыклы районы.

45

45

45

45

45

45=B

45=В,Г

46=А

Бибинәкыя Фәтхулла кызы каберенә куелган таш, 1869 ел. Иске Төгәлбуга авылы, Яңа Малыклы районы.

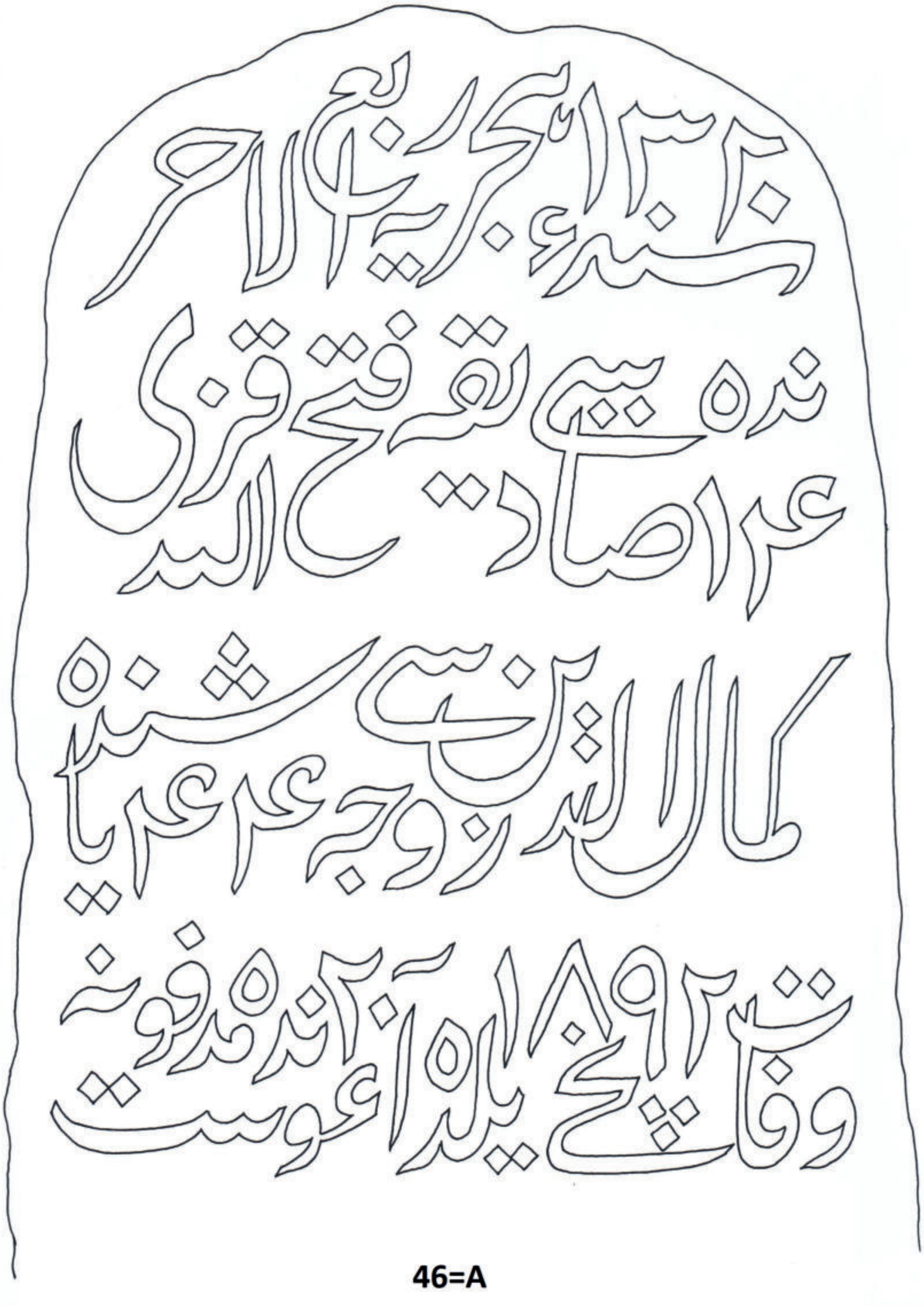

46=А

Бибинәкыя Фәтхулла кызы каберенә куелган таш, 1869 ел. Иске Төгәлбуга авылы, Яңа Малыклы районы.

46=B

Бибинәкыя Фәтхулла кызы каберенә куелган таш, 1869 ел. Иске Төгәлбуга авылы, Яңа Малыклы районы.

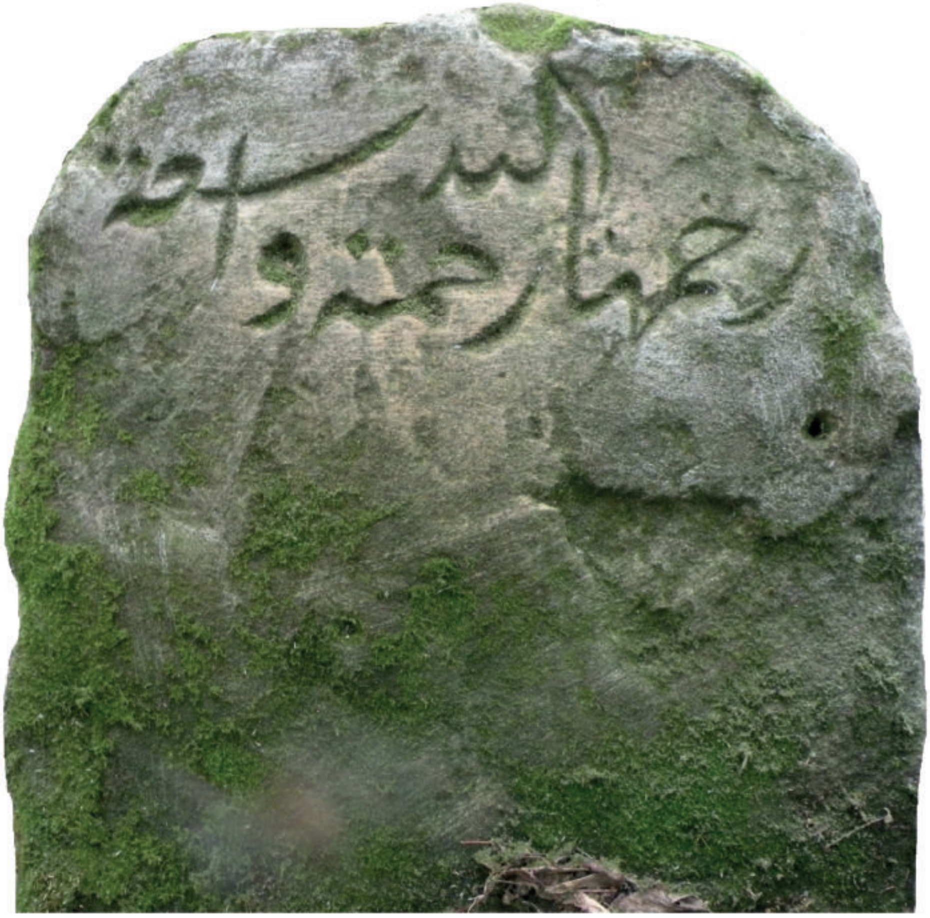

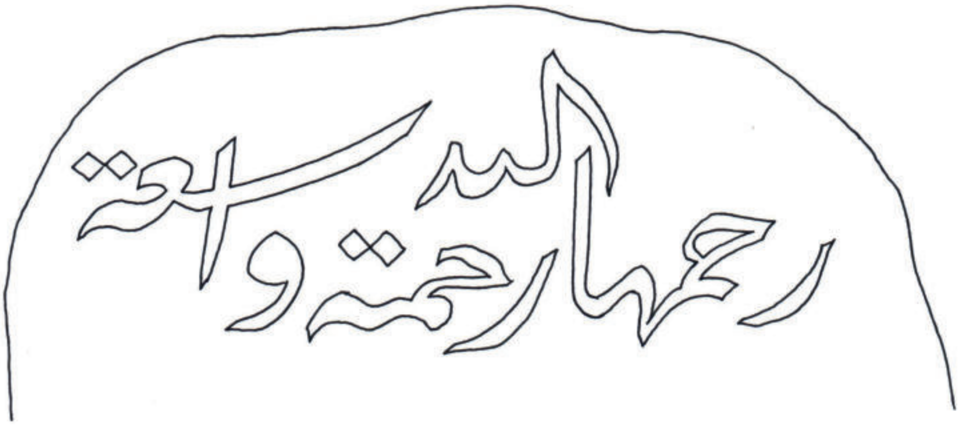

46=В

Бибинәкыя Фәтхулла кызы каберенә куелган таш, 1869 ел. Иске Төгәлбуга авылы, Яңа Малыклы районы.

46=В

Бибинәкыя Фәтхулла кызы каберенә куелган таш, 1869 ел. Иске Төгәлбуга авылы, Яңа Малыклы районы.

Ульян өлкәсендәге авыл мәчетләре

Тукыма һәм чигү бизәк үрнәкләре

Абдулла авылы ядкярләре

Абдулла авылы зиратындагы ядкярләр,
Чардаклы районы

Иске бина күренеше. Абдулла авылы, Чардаклы районы.

Истәлекле урын (элек биредә мәчет булган).
Абдулла авылы, Чардаклы районы.

Абдулла авылы, Чардаклы районы.

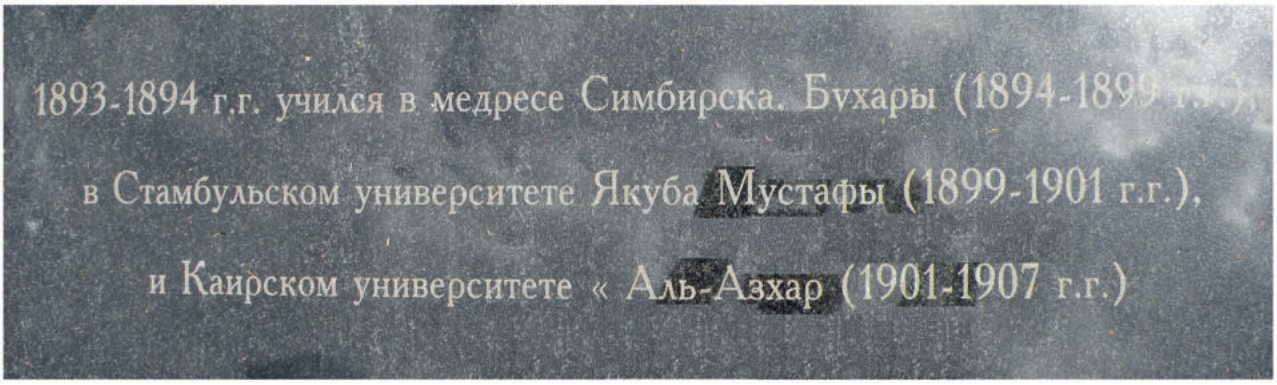

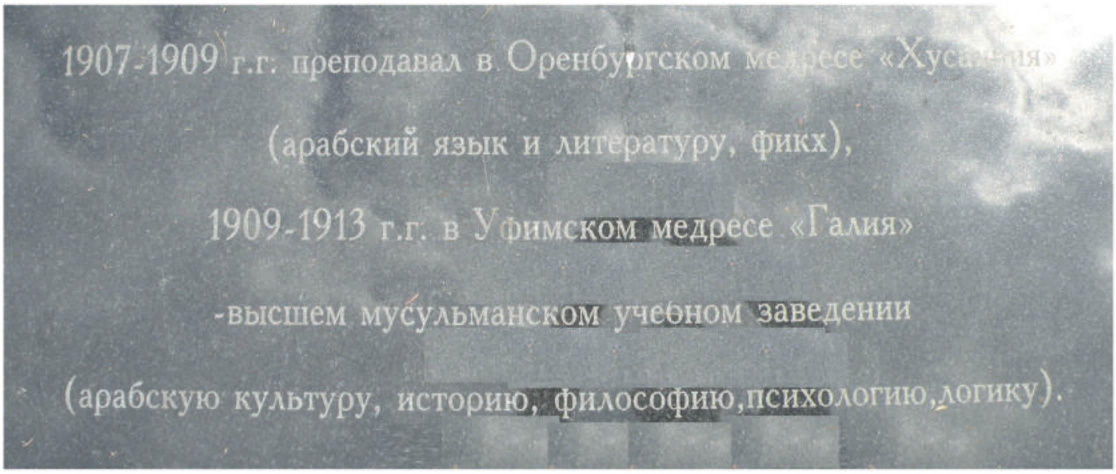

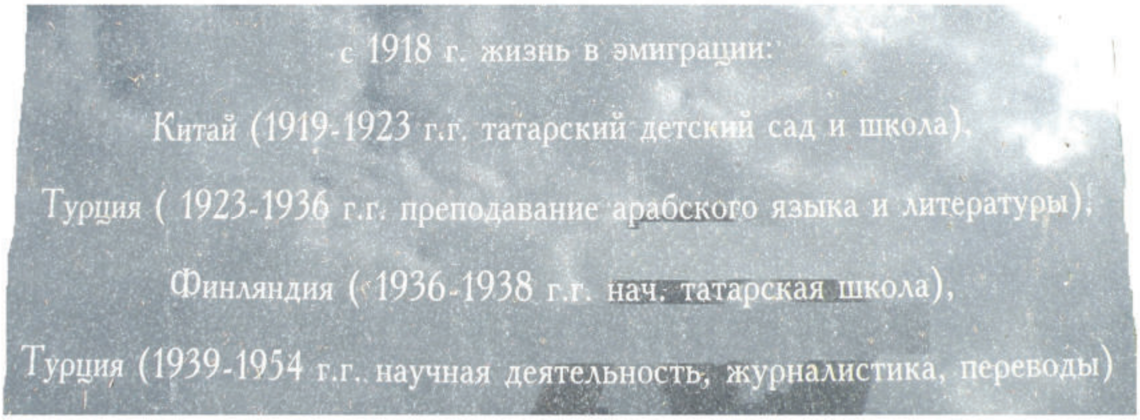

Абдулла авылы, Чардаклы районы.

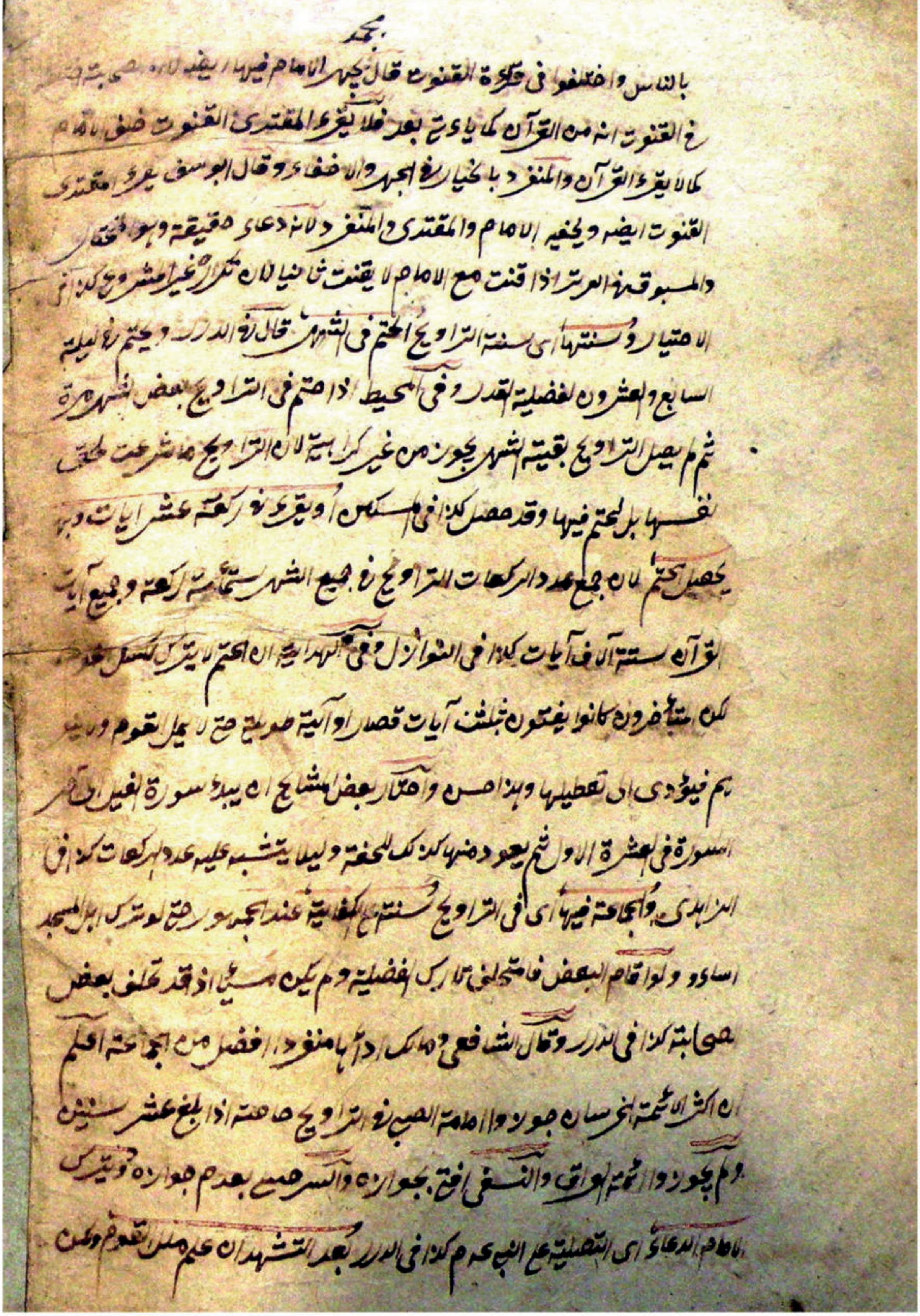

بحمد

بالناس واختلفوا في قراءة القنوت قال محمد الامام فيهما لا يفعل لانه يشبه [illegible]
في القنوت انه من القرآن كما يأتي بعد فلا يقرأ المقتدي القنوت خلف الامام
كما لا يقرأ القرآن والمنفرد بالخيار في الجهر والاخفاء وقال ابو يوسف يقرأ المقتدي
القنوت ايضا ويخير الامام والمقتدي والمنفرد لانه دعاء حقيقة وهو المختار
والمسبوق في الوتر اذا قنت مع الامام لا يقنت ثانيا لان تكراره غير مشروع كذا في
الاختيار وسنتها اي سنة التراويح الختم في الشهر قال في الدرر ويختم في الليلة
السابع والعشرون لفضيلة القدر وفي المحيط اذا ختم في التراويح بعض الشهر مرة
ثم لم يصل التراويح بقية الشهر يجوز من غير كراهية لان التراويح ما شرعت لحق
نفسها بل للختم فيها وقد حصل كذا في [illegible] ويقرأ في ركعة عشر آيات ونحوها
يحصل الختم لان جميع عدد الركعات التراويح في جميع الشهر ستمائة ركعة وجميع آيات
القرآن ستة آلاف آيات كذا في النوازل وفي الظهيرية ان الختم لا يترك لكسل القوم
لكن [illegible] كانوا يكتفون بثلث آيات قصار او آية طويلة حتى لا يمل القوم ولا يلزم
هم [illegible] اي تعطيلها وهذا حسن واختار بعض المشايخ ان يبدأ سورة الفيل الى آخر
السورة في العشرة الاول ثم يعود منها كذلك للخفة ولئلا يشتبه عليه عدد الركعات كذا في
الزاهدي والجماعة فيها اي في التراويح سنة على الكفاية عند الجمهور حتى لو ترك اهل المسجد
اساءوا ولو اقام البعض فالمتخلف تارك الفضيلة ولم يكن مسيئا اذ قد تخلف بعض
الصحابة كذا في الدرر وقال الشافعي ومالك اداؤها منفردا افضل من الجماعة اعلم
ان اكثر الائمة [illegible] جوزوا امامة الصبي في التراويح خاصة اذا بلغ عشر سنين
ولم يجوزوا ائمة العراق والنسفي افتى بجوازه والسرخسي بعدم جوازه ويترك
الامام الدعاء اي الصلاة على النبي عم كذا في الدرر بعد التشهد ان علم ملل القوم ولكن

Кулъязма китап бите.
Абдулла авылы, Чардаклы районы.

Тарихи истәлекләр.
Абдулла (Абдуллово) авылы, Чардаклы районы.

Шәмаил

Шәмаил

Әсән (Асаново), Чардаклы районы.

Зират күренешләре.
Зур Чирекле (Большой Чирклей), Павловка районы.

Иске биналар.
Үрән (Енганаево), Чардаклы районы